

№ 9/2018, рік XXVI
č. 9/2018, ročník XXVI
www.ukrajinci.cz

ТУРУЛ, ГОНФОГЛАДАШ, КАРПАТОЛИЙ: Чого прагне Угорщина у стосунках з Україною, як будувати з нею діалог і чи варто не зважати на ревізіоністів?

Конференція чеських україністів

Друга міжнародна конференція україністів відбулася у Празі 10-11 листопада 2018 року. Вона була присвячена сотій річниці початку украйнсько-чехословацьких дипломатичних звязків. Чеських та українських науковців скликали Філософський факультет Карлового університету, у приміщенні якого й відбулася конференція, Чеська асоціація україністів, Східноєвропейський клуб, Інститут східнослов'янських студій та Посольство України в ЧР.

Сотню років тому на залишках двох імперій були засновані Чехословацька Республіка та Українська Народна Республіка. У грудні 1917 року була заснована дипломатична служба УНР. Відносини УНР із ЧСР та іншими країнами тривали і після того, як УНР припинила своє існування на теренах України. Існувало у Празі дипломатичне представництво УНР, яке зіграло значну роль у розбудові культурних контактів між чехами, словаками та українцями, у допомозі численним

пор

пор

Чехи мали б знати не лише про Колочаву

Про маловідому для чехів Україну розповіли 3 жовтня учасники спільного проекту «Прага – досліджуй, бери участь та рухай містом» та «Ukrainer». Бо ж якщо пересічному чехові сказати – мальовнича Колочава в оточенні дерев'яних церков, Микола Шугай, автентична корчма з горілкою, недороге

«Макухову лавку» урочисто відкрили

Біля приміщення Спілки журналістів на Хрестатику 27 він підпалив себе 5 листопада 1968 року й згодом помер від опіків. Макух став «живою свічкою» – однією з кількох десятків у той час, які намагались привернути увагу до окупації ЧССР. Їхнім символом став юнак Ян Палах, який здійснив такий же відчайдушний вчинок на кілька місяців пізніше. 17 травня 2018 року рада столичного міста Прага прийняла рішення назвати невеликий новозбудований пішохідний

житло у бабусі – то він одразу здогадався, про яку країну йдеться. Та завданням спільнотного проекту було урізноманітнити цю картину, показати чехам досі невідомі місця, розповісти про людей, які там живуть. Подорожі Ukrainer – це поїздки команди ентузіастів, які відкривали Україну для себе і своїх співвітчизників та іноземців. Вони заглядали у цікаві, та незаслужено забуті туристами куточки країни. Potім пишуть про себе, свої подорожі та розмови з країнами. Протягом бесіди вони показали ці місця, яких немає у звичайних путівниках. Починаючи від зони відчуження Прип'ять – «Міста легенд, похмурих закутків та тріумфу природи» і закінчуючи забутими дорогами з вузькими залізничними

пор

дами милозвучну назву «Макухова лавка» і встановили меморіальну таблицю героєві.

Вл. інф.

Омелян відвідав празький бізнес-форум

У Празі 26 жовтня розпочав роботу бізнес-форум «Україна, яку варто знати», організований юридичною компанією «Golaw» за підтримки Посольства України в Чеській Республіці та Торгово-промислової палати ЧР. Головною метою цього заходу, участь в якому взяло понад 100 представників офіційних, експертних та ділових кіл України та Чехії, було ознайомлення з новими можливостями для ведення бізнесу в Україні на тлі інтенсивних системних реформ, а також визначення перспективних напрямів українсько-чеського торгово-економічного та інвестиційного співробітництва.

Вл. інф.

Володимир Омелян виступає на чесько-українському бізнес-форумі.

Давид Свобода – про «бандерівський міф»

Завдяки сталінській пропаганді міф про «безжалільних бандерівців-різунів-фанатиків» продовжує отруювати сприйняття українців серед чеської громадськості. Відклисилися архіви, чеські україністи написали на цю тему не одну книжку, на Чеському телебаченні показано документальний фільм про УПА, та боротьба зі стереотипами триває. У посольстві України в Чехії 20 жовтня відбулася лекція відомого чеського історика з Інституту дослідження тоталітарних режимів Давида Свободи. Він розповів про справи стражених «бандерівців» ще перед тим, як частини Української повстанської армії здійснили свій рейд через територію Чехословаччини, щоб розповісти на Заході про те, що відбувалося в СРСР, повідомляє «Радіо «Свобода».

Цікаво, що під цим терміном комуністична пропаганда спочатку представляла всіх українців-галичан. Історик Давид Свобода процитував документ, який написав шеф політичної розвідки Чехословацького міністерства внутрішніх справ Бедржіх Покорни ще 10 серпня 1945 року: «Під час німецької окупації Східної Галичини тамтешні українці працювали на німців і виконували за них найгідкішу роботу. Того, чого самі німці гидували, українці робили добровільно та з охотою. Убивства, навмисні вбивства, згвалтування, крадіжки, вбивства жінок і немовлят, побиття – все це були щодennimi справами. Вся ця голота втекла перед Червоною Армією на Захід, а ідеальним місцем для них стала Чехословаччина, і особливо Прага. А тому треба з особливою пильністю придивлятися до всіх втікачів із Польщі та вивчати їхні документи. Всі вони є гілерівськими агентами».

Це був час, коли Кремль почав тиснути

на тоді ще не цілком контролюване ним керівництво Чехословаччини, щоб ті відловили «бандерівців», «власівців», «січовиків» та інших заклятих ворогів радянської влади.

Давид Свобода представив три справи людей, яких судили комуністи після лютого 1948 року. Звинуватили «бандерівців» у вбивствах, і вони закінчили своє життя на шибениці. «Уряд Едварда Бенеша копіював радянські гасла і методи. В одному з випадків йшлося взагалі про етнічного слова, який з українцями не мав нічого спільного, а справжнього бандерівця і на фотографії не бачив», – пояснює Давид Свобода.

Два з віднайдених істориком випадків судового процесу у справі «бандерівців» відбулися у Словаччині, і один – на півночі Чехії, неподалік німецького кордону. Єдиним «бандерівцем», страженим на чеських землях за вироком суду, став Степан Калитка, який народився у до-воєнній Польщі. Коли Радянський Союз захопив Східну Галичину, Калитці було лише 12 років. Освіту в Генеральному губернаторстві Йому вдалося отримати тільки початкову. Батьків депортували до СРСР. До УПА він потрапив випадково – його завербували тоді, коли він виїхав до сусіднього міста за покупками для власного весілля. В УПА він отримав псевдо «Остап». Навесні 1949 року разом із приятелем він намагався перейти на територію Німеччини. До прикордонного регіону вони зуміли дійти, бо місцеве населення Чехословаччини ім допомагало і вимагати їх силою ім не доводилося. Доки ім на шляху не потрапила родина комуніста, де їм відмовили у її та повідомили про них органам влади. У перестрілці Калитка застрелив одного з переслідувачів. Через кілька

Давід Свобода розвінчує міфи. Виступ під час відеопроекції у посольстві України.

годин викликані з Праги бійці таємних служб за допомогою місцевого комуністичного актива прочесали ліс і впіймали втікачів. Один із них був поранений і його добили у полі. Калитка здався. Його судили 11 жовтня 1949 року, звинуватили у тому, що він був членом УПА. Що він діяв у стані афекту, і захищав своє життя, бо стрілянину почали його переслідувачі, до уваги суд не взяв. І вранці 23 вересня 1950 року його повісили в тюрмі Панкрац у Празі. Міф про «бандерівців» був уже настільки потужний, що уже жив своїм життям і цілком добре дожив і до нинішніх днів.

Марія Щур

Унікальні поштівки у колекції

Нещодавно фонди і колекції Архіву Міграційного центру України вдалося поповнити цінними історичними матеріалами української еміграції в міжвоєнний період. Власник фонду та колекції Олега Павлів вірить, що нові надбання становитимуть велику цінність для української діаспори в Чеській Республіці, яка професійно займається збереженням своєї інтелектуальної спадщини в міжвоєнній Чехословаччині.

[Вл. інф.](#)

Градецькі автобуси для Тячева

Місто Тячів на Закарпатті отримає як подарунок 5 вживаних автобусів від міста Градецька Країни. Тячів є партнерським містом для Градецького краю. Чеські автобуси з низькою підлогою «Кароса» були одними з перших у цій категорії у Чехії, вони мають емісійний стандарт «Євро 3», і в Тячеві ще можуть послужити для перевезення людей похилого віку, з фізичними вадами, членів спортивних чи туристичних гуртків. Дані автобуси

[пор.](#)

П'ять градецьких автобусів поїдуть до закарпатського Тячева.

Дитячий, та великий «Крок»: фестиваль

Яся Студеняк – маленька учасниця «Кроку».

Позитивні емоції, надзвичайно тепла, дружня атмосфера, чудові виступи до свідчених виконавців, таких як ансамбль «Джерело», так і тих, хто робить на сцені перші кроки. Так можна описати враження від фестивалю дитячої творчості «Крок до успіху», який пройшов 20 жовтня в культурно-освітній центр «Крок» для українських дітей з різних кутів Чехії. Акція відбулася за підтримки Посольства України у ЧР, підприємців і волонтерів Тараса Якубовського й Тараса Костюка. Фестиваль зібрав понад 60 дітей з міст Мелітополя (під керівництвом Тетяни Гуляк), Міланівки (під керівництвом Тетяни Гуляк), Градецька Країни (під керівництвом Ніночка

[Вл. інф.](#)

Тиждень кінострічок

У рамках «Дня української культури» в ЧР відбудеться тиждень українського кіно. У листопаді за підтримки громадського об'єднання «Рута» у кінотеатрах чеської столиці продемонструють сім фільмів, знятих в Україні останнім часом. 14 листопада, о 20-тій годині у кінотеатрі «Атлас» це буде «Вулкан», 15 листопада, о 19-тій годині у кінотеатрі «Евалд» – стрічка «Брама», 16 листопада, о 18 годині у «Понрепо» – «Астентичний синдром», 17 листопада о 19-тій годині у «Евалді» – «Малевич. Український квадрат», також цього дня покажуть «Ніч з Наташкою», 18 листопада о 19.30 у «Понрепо» демонструватиметься на шумілій «Донбас», 19 листопада о 19-тій годині у «Евалді» покажуть «Герой моєї часу», і 20 листопада о 20-тій годині на екрані вийде стрічка «Коли падають дерева».

[Вл. інф.](#)

Географія «днів» розширюється

«Скеюшан» із Хомутова

Кількість міст, які проводять традиційні осінні «Дні української культури» збільшується. Окрім Брунніци, Градца Країни, у Младі Болеслав 14 жовтня у залі музею «Шкоди» відбудеться концерт українських митців Володимира Куртака, Світлани Весни, Олексія Саранчука, які грають популярну музику та авторські пісні. В Хомутові 27 жовтня відбудеться концерт та культурно-товарищеський вечір. Тут виступили гурти «Анонім», «Джерело», «Скеюшан», «Водограй», «Ігніс», які заграли традиційну фольклорну музику. А 8 листопада у празькій кав'яні «Лайка» заграло «Дуо бандуристів» Володимира Войти з Києва та Богдана Шутка з Відня. На 25 листопада у празькій суботній школі «Ерудит» на площі «Угелні трг» запланована лекція Олександра Кучерака та Михайла Пащенка про видатних діячів та вчених Івана Горбачевського та Івана Пуллюя. «Дні» завершаться українським вечером музики та танцю, де головний виступ матиме «Джерело» та гости зі спеціальною святковою програмою.

[Вл. інф.](#)

Ліберець: пригадали жертв Голодомору

Виставка про Голодомор у ліберецькому храмі.

В греко-католицькій парафії в Ліберці 28 жовтня відбулася міжнародна акція «Запалімо свічку пам'яті!» на загадку про жертви Голодомору 1933 року – геноциду українського народу. Поминальний захід було організовано парафією, Посольством України в Чехії в співпраці з організацією Міжнародна асоціація українців «Євромайдан». Другий секретар Посольства України в ЧР Тетяна Горупович нагадала про масштаби та наслідки організованого радянською владою голодомору, після чого учасники акції зачитали імена 85-ти померлих від голодомору дітей Дніпропетровської області. До присутніх звернулися голова Міжнародної асоціації українців «Євромайдан» М. Топоров та керівник молодіжної організації Праги С. Калішук. По закінченню панахиди було показано кілька відео композицій, присвячених Голодомору 1932–1933 років в Україні.

Також присутні ознайомились із виставкою «Стражні голодом: невідомий геноцид українців».

Акція «Запалімо свічку пам'яті!» проводиться на вшанування пам'яті мільйонів загиблих від голоду українців та з метою поширення правди про один з найбільших злочинів в історії людства XX століття. Цьогорічна акція присвячена пам'яті дітей, які померли або не народилися внаслідок Голодомору. Щоденно акція проводиться в іншому місті, в іншій країні світу. Учасники акції щодня зачитують нові імена 85 померлих від Голодомору дітей зі списку мільйонів та вшановують пам'ять загиблих, запалюючи свічку.

Триватиме акція до 24 листопада – Дня пам'яті жертв Голодомору.

В Чеській Республіці акція відбулася у містах Ліберець, а також 4 листопада у Прагі та Брні. Акція ініційована Світовим Конгресом Українців та підтримана Міністерством закордонних справ України, Українським інститутом національної пам'яті та Національним музеєм «Меморіал жертв Голодомору». В Чеській Республіці організаторами акції стали Посольство України в ЧР, Консульство України у м. Брно, Міжнародна асоціація українців «Євромайдан», громадська організація Українська ініціатива Південної Моравії, Українська Греко-католицька парафія м. Ліберець та Греко-католицька парафія у м. Брно.

О. Іван Семетюк

Розповіли про порушення прав людини в Криму

Грає гурт «Мусафір»

Кримськотатарський вечір відбувся 8 жовтня у столичному експериментальному центрі «NoD». Велика кількість глядачів могла послухати унікальну, хоча місцями дуже сумну, панельну дискусію про сучасний стан прав людини в Криму. До Праги на цю подію завітав кримсько-

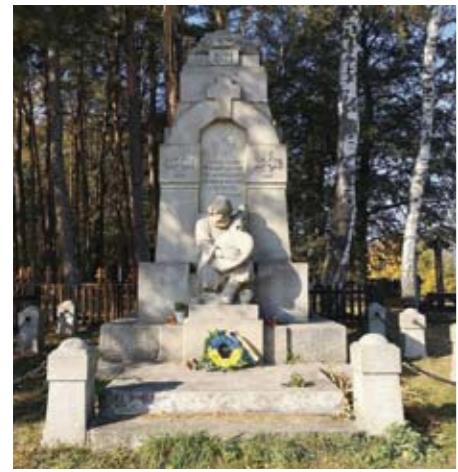
татарський дисидент Ільмі Умеров, заступник голови Меджлісу кримськотатарського народу. Після окупації півострова Росією він відмовився співпрацювати із загарбниками, виїхав з батьківщини, тож був заарештований окупаційною адміністрацією, насильно підданий психіатричним обстеженням і згодом вивезений за межі Криму. За домовленістю із турецким президентом його вислали до Стамбулу, звідки він переїхав до Києва. Про судові процеси з кримськими татарами в окупованому Криму розповів російський адвокат Алексей Ладін. За його словами, окупаційна адміністрація конструює обвинувачення кримських татар у екстремізмі та тероризмі навіть на основі критики її діяльності у соцмережах. Активісти із захисту прав людини Таміла Ташева розповіла про діяльність неформального об'єднання родичів по-

літичних в'язнів «Кримська солідарність», які допомагають один одному. Про специфіку журналістської діяльності на півострові розповів російський репортер Антон Наумлюк. Він каже, що професійної журналістики в Криму вже не існує. Правдиву інформацію можуть донести тільки громадянські активісти, які у свій вільний час відвідують судові засідання і общують про них через соцмережі.

Також Ільмі Умеров та Таміла Ташева дали розгорнуті інтерв'ю серверу «info.cz». Деяло веселішим було кущування кримськотатарських страв – чебуреків, пахлави тощо, за музичного супроводу фолк-джазового гурту «Мусафір». Це вже друга кримськотатарська акція Посольства України у ЧР та благодійної організації «Людина в скруті».

Вл. інф.

Відвідини чотирьох визначних місць на Покрову

Пам'ятник у Лада в Под'єштеді. Фото прес-служби посольства.

На Свято святої Покрови та до Дня захисників Вітчизни українці Чехії виїхали в поїздку місцями української пам'яті, організовану Посольством України в співпраці з фірмою-перевізником «Regabus». Учасники відвідали 4 пам'ятники воїнам Української Галицької Армії, що боролися за українську свободу та незалежність. Ці пам'ятники – роботи відомих українських скульпторів – розташовані у різних куточках Чехії: Ліберець, Лада в Под'єштеді, Йозефов та Пардубіце. Посол України Євген Перешибний із своєму вітальному слові висловив побажання, щоб така поїздка стала хорошою традицією для чеських українців. Посольство України останнім часом активно займається реконструкцією пам'ятників даної поїздки було реконструйовано за кошти МЗС України.

Перша зупинка – в місті Лада в Под'єштеді. Пам'ятник тут було відкрито 20 жовтня 1921 року біля цвинтаря російських і українських інтернованих військових Першої світової війни для вшанування загиблих вояків УСС та УГА. Хронологічно він є першим і одним із найбільших військових монументів на території Чехії. Автором проекту став колишній чотар війська УГА, скульптор Михайло Бринський. Центральною фігурою монумента є кобзар із бандурою, над головою якого вирізблено тризуб та цитату із поеми Тараса Шевченка «До Основ'яненка»: «Не поляже, а розкаже, що діялось в світі, чия правда, чия криєда, чий ми діти...» Обабіч кобзара на півколонах вирізблені бойові хрести УСС та УГА. На задній стороні пам'ятника викарбувані імена загиблих там померлих. Друга зупинка – місто Ліберець. Тут, на військовому цвинтарі, у 1927 році було встановлено пам'ятник бійцям Гірської бригади УГА. Ідея про єдину роботу в монументальному стилі відомого українського скульптора та художника Василя Касіяна, що зобразив тіло вбитого стрільця, над яким завмерли у горі дружина та діти. Надзвичайною майстерністю відзначається кожна деталь монумента: типовий український одяг матері, дітей, форма, зброя та амуніція полеглого солдата Першої світової.

Третя зупинка – Йозефов. Тут стоїть монумент у вигляді високого хреста за проектом професора Лісовського. Його було встановлено в 1941 році. Форма хреста та схрещені мечі на фронтоні могили відтворюють чітку асоціацію з типовим хрестом українського козацтва. У центрі хреста зображене тризуб з мечем посередині. На могильній плиті

викарбовано 25 імен. Дати поховань починаються 1921 роком і закінчуються 1967 роком. Монумент було реконструйовано коштом МЗС України. І четверта зупинка – цвинтар у місті Пардубіце. Тут дивом збереглася могила інтернованих військових Української Народної Республіки. Цей монумент – роботу письменниці й архітекторки Оксани Лятуринської – було відкрито 1 листопада 1932 року коштом організації «Самопоміч українських емігрантів Північно-Східної Чехії». Членами організації були інтерновані українські стрільці, з яких було сформовано робітничі бригади, що допомагали відновлювати чехословацькі залізницю, греблі та інші інфраструктурні об'єкти. Десята частина заробітку віддавалася саме на встановлення пам'ятників загиблим побратимам.

За словами дослідниці Ганни Величко, цьому монументу з виразною українською символікою – тризубом, галицьким левом і архангелом – удалось врятуватися лише дякуючи необізнаності місцевих чехословацьких комуністів та наявності пізніших чеських імен на надгробку (очевидно, нащадків похованих воїнів). Пам'ятником опікувалася українська громада з Пардубіце. Нещодавно монумент реконструювали за фінансової підтримки Посольства України.

Біля всіх пам'ятників учасники подорожі виконували гімн України та покладали квіти на могили бійців за українську незалежність.

Прес-служба посольства України

Дні нашої культури у Брні

Українське життя вирує у «моравській столиці». Так, тут 6 жовтня урочисто відкриється Український культурно-освітній центр, у якому мають змогу займатися діти. Маленькі і юні відвідувачі центру з натхненням сприяли початку його роботи, сподіваємося, з таким же нахненням у ньому займатимуться і надалі. Цим розпочалися майже шістдесят «Днів української культури» у Чехії, які третій рік поспіль проводяться і у Брні. Тут вони продовжилися кінопоказами, концертами, лекціями й вікторинами, які підготували молоді ентузіастки із «Української ініціативи Південної Моравії». Молитвою та панаходи на центральному цвинтарі

Брненські українці помолилися за спокій захисників України

Вл. інф.

«Душа» Олега Павліва вийшла друком

За підтримки Української ініціативи в Чеській Республіці в Будинку національних меншин в Празі в рамках Дня української культури відбулася презентація уже 6-ї за рахунком книги Олега Павліва «Душа», яка вийшла друком у хмельницькому видавництві «Лілія». Сюди завітали науковий співробітник Академії наук Чеської Республіки д-р Олександр Кучерак, письменниця Тетяна Корпан, яка цьогоріч дебютує зі своєю книгою «Роздоріжжя або дві дороги», представник Координаційного ресурсного центру Олекса Мартинець та інші. Своє привітання автору книги надіслала журналіст «Радіо «Свобода» Оксана Пеленська, зазначивши, що видання нової книги – це завжди велика перемога. Вона хотіла особисто відвідати презентацію книги, але з огляду на її щільний робочий графік прийти не змогла.

Автор книги зазначив, що всі його оповідання (а це вже третє за рахунком оповідання, яке вийшло друком окремою книгою) написані ним з українського народного життя і відповідають дійсності написаного в них. Перші два оповідання «Стражене хання» і «Скалічена доля» були присвячені подіям польсько-українського конфлікту 1918-1947 років та подіям Голодомору 1946-1947 років в Україні і Молдові. Цьогорічне оповідання «Душа» автор присвятив подіям 1944-го року, коли жителі Західної України з другим приходом совітів на західноукраїнські землі вимушенні були протистояти антагоністичному та атеїстичному радянському режиму.

Оповідання написане за спогадами очевидців, воно наповнене трагедією життя пересічних, простих західноукраїнських селян, які були вимушенні пережити і побороти не тільки лихоліття Другої Світової війни, але й лихоліття безбожності, атеїстичної совєцької системи, яка змушувала українців зневіритися в Бога, але все ж не могла зламати віру українців в Бога і Україну. Книга позитивно та схвально відрецензована кандидатом філологічних наук та поетесою із Києва Надією Гаврилюк, а значить повинна

Під час презентації книги «Душа» Олега Павліва.

знати прихильність і серед читачів. Досвідчений автор книги вміло конвертував спогади очевидців в руслі художньої літератури, в чому, з огляду на його попередні художні книги, він майстер, тому певен, що книга сподобається усім читачам, які люблять прості, життєві і невидумані оповідання з українського народного життя, які я особисто вважаю українською народною класикою.

Мелітон Попович

До уваги громадян України!

Нагадуємо про порядок реалізації Вашого виборчого права. Усі громадяни України, які проживають чи перебувають в період підготовки та проведення виборів за межами України, мають право голосувати на території іншої держави, незалежно від того, перебувають вони чи ні на консульському обліку в закордонній дипломатичній установі України. Законодавство надає можливість проголосувати всім громадянам України за кордоном.

Водночас реалізація такої можливості багато у чому залежить від самих громадян України. Так, для включення до списку виборців на закордонній виборчій дільниці громадянин України за кордоном може:

- у будь який зручний для себе час (у тому числі поза межами виборчого

процесу) особисто подати до Консульства заяву про включення до Реєстру або зміну виборчої адреси (якщо його вже включено до Реєстру); звернутися особисто до консульської установи для постановки на консульський облік.

– безпосередньо

під час виборчого

процесу

особисто подати до дільничної

виборчої

комісії

Консульства заяву щодо неправильностей у попередньому списку виборців не пізніше як за п'ять днів до дня голосування.

Радимо при поданні заяви про включення до Реєстру або зміну виборчої адреси в Реєстрі попередньо перевірити своє включення до Реєстру та виборчу адресу. Дізнатися про це все й перевірити, чи правильно вказано в Реєстрі прізвище, ім'я, по-батькові та виборча адреса, можна за допомогою онлайн сервісу

«Особистий кабінет виборця» (<https://www.drv.gov.ua/ords/f?p=111:LOGIN>) на веб-сторінці «Державний реєстр виборців». Для цього потрібно зареєструватися в «Особистому кабінеті виборця» і зробити відповідний запит. Орієнтовно протягом однієї доби виборець отримує відомості щодо своїх даних у Реєстрі на електронну адресу, вказану при реєстрації.

Просимо стежити за інформацією, яка розміщується на сторінці Посольства України та звертатись з питань забезпечення участі у виборчому процесі за здальністю. **Телефони: +420 227 020 212, електронна пошта: cons_cz@mfa.gov.ua, адреса: Шарль де Голля 915/27, 160 00 Прага 6.**

Зустріч на «Карлаку»

У пошуках нащадків Володимира Горбового

ТЕКСТ: Олег ПАВЛІВ

Письменник Олег Павлів із онуком д-ра Володимира Горбового під час зустрічі на Карловому намісті в Празі, 18 жовтня 2018 року.

Д-р Володимир Горбовий із сином Романом Горбовим в селі Оболона (Долинський р-н, Івано-Франківська обл.), 1979 р. (Джерело: Архів Володимира Горбового).

помер в 1988 році. Але все ж таки вдалося віднайти онука д-ра Володимира Горбового, якого назвали теж Володимиром. Пан Володимир проживає в Празі. Я зустрівся з ним на Карловому намісті 18 жовтня цього року і той люб'язно погодився на інтерв'ю. Пан Володимир дуже подібний зовні на свого дідуся. З собою онук Володимир приніс кореспонденцію та фотографії, пов'язані з дідусем. До огляду громадськості вони публікуються вперше у журналі «Пороги».

24 серпня 2016 року, саме на 25-ту річницю незалежності України, вперше вийшла друком книга спогадів незламного борця за Україну, адвоката Степана Бандери д-ра Володимира Горбового «Погода совіті», завдяки якій читачі отримали можливість ознайомитись із подвижницьким життям д-ра Володимира Горбового не з чужих уст, але із його власних автобіографічних мемуарів, виданих окремою книгою.

Але на цьому мої дослідження життя й діяльності д-ра Володимира Горбового не завершилися. Я невпинно намагався віднайти його сина Романа Горбового, який народився в Добржіші в 1926 році від першого шлюбу студента Карлового університету Володимира Горбового із Геленою Косінеровою. Роман Горбовий

¹ Погода совіті / Горбовий Володимир д-р ; Упорядники Мір. Олег Павлів та о. Ігор Пелехатий. – Прага – Долина – Івано-Франківськ: видавництво «Нова Зоря», 2016. – 119 с., іл. Прим.: книга видана власним коштом упорядників та на кошти подружжя Наталії Касанової і Каміла Касана (громадяніна Словаччини).

Лист д-ра Володимира Горбового своєму онуку Володимиру Горбовому, 1979 р. (Джерело: Архів Володимира Горбового)

та 1982 роках він звертався до уряду СРСР із проханням дозволити д-ру Володимиру Горбовому приїхати до нього в гості в ЧССР, але уряд СРСР відмовив у цьому. Okрім того, комуністичний уряд Чехословаччини забороняв сину відвідати свого батька в УРСР. I тільки завдяки тому, що син Роман працював в Музичному театрі в Карліні, який в 1979 році перебував із гастролями у Львові, син Роман зумів вирватися зі Львова в село Оболона (Долинський р-н, Івано-Франківська обл.), де в той час проживав його батько, д-р Володимир Горбовий.

В архіві онука Володимира збереглася унікальна світлина зустрічі сина і батька Горбових у 1979 році. Унікальним слід відзначити сімейне листування д-ра Володимира Горбового із онуком Володимиром. Нічого з цього, напевно, ще не було опубліковано ні в концтаборах євреїв, однією з яких була його дружина Гелена. Він не міг бути прихильником нацизму і це очевидно. Після того, як д-р Володимир Горбовий повернувся із заслання в Сибіру, його син Роман невпинно намагався повернути батька до Чехословаччини. Слід відзначити бездоганне володіння д-ром

Д-р Володимир Горбовий із поетом та членом УНФ (Український Національний Фронт) та УГГ (Українська Гельсінська Група) Зеновієм Красівським, 1980-ті рр. (Джерело: Архів Володимира Горбового).

Дружина д-ра Володимира Горбового Гелена Косінерова (стоїть крайня справа) (Архів Володимира Горбового).

Володимиром Горбовим чеської мови, якою він писав свої листи рідним в Чехословаччині. До огляду читачів почуло один із листів, адресований д-ром Володимиrom Горбовим своєму онуку Володимиру і написаний ним 12 березня 1979 року² «мій дорогий Володя! Маю велику радість, коли пишу Твоє ім'я. Адже я також Володя. Це слово має українське походження і означає те ж саме що й «папувати», «володіти», «керувати», так чи інакше бути на верху, а не внизу. Адже

² Лист з чеської на українську мову перекладений автором статті.

людина має в своїй крові, у своїй природі потяг і склонність йти та цілитись вперед і в Ніякому випадку назад або геть. Тому я ще в народній школі був першим учнем в класі. Відтак я досягнув того, що в університеті закінчив два факультети, а також маю два докторати в Карловому і Ягеллонському університетах. Все це завдяки моїм батькам, тому що я іх завжди слухався і виконував їхні вказівки та поради. Адже батьки мають великий досвід і краще розираються в речах, ніж початківці – іхні діти. Я хотів би, мій дорогий Володя, щоб і ти звернув увагу на мою поведінку і мої вчинки, і робив так, як це робив Твій батько і дідусь. Будь гідним послідовником нашого імені. I я мав своє господарство, свої коні, телята, свині і півні. Але це була моя робота. Головним джерелом моего існування була правнича освіта і робота. Тобто я працював в якості адвоката, судді вищого суду і юрисконсультом в Міністерстві аграрної промисловості. Із твоєї поштівки догадаюсь, що Ти в Початках на лікуванні. Я б хотів знати цьому причину. Сподіваюся, що Ти вже повністю здоровий і старанно продовжуєш навчання.

Мені відомо, що наша Ренатка, тобто

твоя сестричка, є чудовою і зразковою ученицею. Спробуй і Ти йти з нею одним кроком, щоб досягнути того, чого може досягнути вона. Також із дорогої Романи можеш брати приклад.

Прошу передай мій сердечний привіт мамі, татові і Ренатці. Цілує Вас усіх. Ваш дідусь Володя».

Після смерті Романа Горбового у 1988 році його дружина Станіслава Швеглова (за словами онука Володимира – племінниця Антоніна Швегли³) зберігала сімейний архів, та померла у 2010 році. Рід д-ра Володимира Горбового продовжили його онуки – Володимир Горбовий, Рената Горбова (у шлюбі Вржегоржеві) і Романа Горбова (у шлюбі Андрієва). На завершення моєї з онуком Володимиром розмови я подарував йому упорядковану мною книгу спогадів д-ра Володимира Горбового «Погода совіті», а онук Володимир взамін подарував для мого особистого архіву деякі світlinи зі свого особистого архіву, зокрема фотографію зустрічі його батька Романа із дідусем д-ром Володимиром Горбовим в Україні в 1979 році.

³ Антонін Швегла – міністр внутрішніх справ Чехословаччини (1918-1920) і голова уряду Чехословаччини у 1922-1929 роках.

Хустові на славу!

Юрій Шанта – один з останніх живих борців Карпатської України 1939 року

ТЕКСТ: Микола МУШИНКА

Про Карпатську Україну 1938-1939 років видано десятки книжок, сотні наукових статей, та все ж таки ця тема далеко не вичерпана. Нещодавно я ознайомився із роботою Юрія Шанти «Бились хлопці Хустові на славу». Це – його спогади про участь в обороні Карпатської України в березні 1939 року. З ними я б хотів близче познайомити читачів та віддати честь мабуть останньому живому учасникові цієї боротьби.

Юрій Шанта народився 29 січня 1918 року в селі Люта Великоберезнянського округу в одинадцятій селянській сім'ї. Та зрілого віку дожило лише шестеро дітей: четверо хлопців та двійко дівчат. Після комуністичного путчу в Чехословаччині 1948 року Ю. Шанта поїхав до прикордонного містечка Аш, а звідти у жовтні 1950 року нелегально перешов в американську зону Німеччини – до Нюрнбергу, де його інтернували у таборі для біженців із Чехословаччини. Звідти влітку 1951 року він виїхав в Канаду, яка стала його другою батьківщиною.

Усе це Юрій Шанта детально описує у своїх спогадах. Часто опиняючись на грани смерті, він був переконаний, що зберегла його віра в Бога... і – щира мамина молитва за його здоров'я. У Канаді Ю. Шанта поселився спочатку в Монреалі, а отісля – у Торонто. У 1957 році Юрій одружився з Лесею Бризгун, дочкою українських лікарів. Її тато походив з Волині, а мати – народилася на засланні у Сибіру. Леся народилася 1920 року в нинішній Польщі, дитинство провела у Стражському в Словаччині, середню освіту здобула в Гуменному, а вищу педагогічну (фізичне виховання та англійська мова) – у Братиславі. Від 1945 року жила і працювала у таборах для «переміщених осіб» у Німеччині, а в 1948 році разом з батьками переселилася до Канади, де стала відомою громадською діячкою та дитячою письменницею, авторкою 23 дитячих книжок¹. Деякі були перевидані в Україні.

В обороні Карпатської України

15-18 березня 1939 року він брав участь в обороні Хуста. Після програних боїв потрапив у мадярський полон, з якого після жорстоких тортур йому щасливим випадком вдалося вирватися. Влітку 1939 року він нелегально емігрував спочатку до Словаччини, згодом до табору для біженців у Австрії, звідти у жовтні 1939 року – в Берлін. Там він, працюючи робітником, вивчав німецьку мову, а в січні 1941 року вступив до Вищої економічної школи, яку успішно закінчив влітку 1944 року. Уникаючи небезпеки під час бомбар-

Юрій Шанта

Карпатську Україну 1938-1939 років. На цю тему він опублікував кілька статей. Кульмінацією інтенсивних пошуків дослідника є його книга «Бились хлопці Хустові на славу...». У колишньому Радянському Союзі ця тема була забороненою або зображеній у вкрай спотвореному вигляді. Основною джерельною базою є праці, опубліковані по свіжих слідах зображеній подій 1939-1943 років (Августина Волошина, Василя Гренджі-Донського, Володимира Бірчака, Василя Пачовського та ін.), пізніше – на Заході (Петра Стерча, Юліана Химінця, Сергія Ефремова, Августина Штефана, Вікентія Шандора, Антона Кущинського, о. Атанасія Пекаря та ін.). Після проголошення незалежності України до них долучилися праці дослідників на рідних землях, написанні здебільшого на основі розsecречених архівних джерел

(Олекси Мишанича, Григорія Дем'яна, Павла Чучки, Миколи Веgeша, Омеляна Довганича, Юлії Зейкан та ін.). До цих праць додалися спогади автора – безпосереднього учасника зображеніх подій. Ю. Шанта не обмежується лише переліком реальних фактів, але наводить обширні цитати з використаних джерел, чим його книжка набуває характер своєрідної хрестоматії.

На жаль, у далекій Канаді йому були недоступні праці, видані останнім часом на тему, що так цікавила його: роботи Степана Ключурака, о. Степана Папа, Івана Ребрика та інших.

Писав про Волошина, Прхалу, Бенеша та ін.

Автор переконливо доводить, що українці Закарпаття (під назвою «русины», «рутені») тут були автентичним населенням, яке угорські наїзники у IX столітті завоювали і протягом тисячоліття намагались помадярщити його, у більшості безуспішно. Лідером карпатоукраїнського відродження першої половини ХХ століття Ю. Шанта вважає Августина Волошина, якому в праці присвячено окремий розділ. Автор підкреслює багатогранну діяльність А. Волошина як педагога, політика, громадського діяча, вченого, журналіста.

Чимало уваги автор надав конфлікту з генералом Левом Прхалом – командиром Чехословацьких військ у Карпатській Україні та міністром в уряді Карпатської України, іменованим празьким урядом без згоди прем'єра А. Волошина. Це незаконне іменування викликало масові протести по цілому Закарпатті. Автор припускає, що Л. Прхала був шпигуном Польщі, тому відмовився видати бійцям Карпатської Січі зброю для оборони Карпатської України спочатку від польських та угорських терористів, пізніше – від регулярної угорської армії. Факт, що після німецької окупації Чехословаччини і створення протекторату Чехія і Моравія генерал Л. Прхала знайшов притулок у Польщі, дає Ю. Шанті вважати це припущення за правду.

З праці Ю. Шанти, наприклад, довідуюємося, що президент Чехословаччини Едвард Бенеш підсунув Сталіну фальшивку про підготовку путчу проти нього з боку керівництва Червоної армії, на підставі якої Сталін напередодні Другої світової війни фізично знищив увесь вищий командний склад Червоної армії на чолі з міністром збройних сил маршалом Тухачевським, що дозволило Гітлеру в короткому часі зайняти всю Україну з колосальними втратами в радянському війську та, зокрема, в цивільному населенні.

Чимало уваги Ю. Шанта присвятив і дружнім взаєминам між Гортієм і Гітлером вже від середини 30-х років ХХ століття. Саме з благословення Гітлера

Угорщина завоювала Карпатську Україну в березні 1939 року, встановивши там жорсткий терор, ініційований ставленником уряду Угорщини Міклошем Козьмою, колишнім міністром внутрішніх справ Угорщини та засновником т.зв. «Добровольчих загонів» («Szabad csapatok») мадярської армії, які ніби не підлягали урядові Угорщини, хоч були ним керовані й фінансовані.

Незвідані сторінки оборони К. У.

Та найбільше уваги автор присвятив героїчним боям невеличкої групи Карпатської Січі з регулярним п'ятдесятисічним військом мадярської армії, озброєним артилерією, танками та літаками. Ці бої не мали шансів на успіх, однак затримали поступ угорської армії на Хусті і дозволяли уряду Карпатської України провести вводення засідання її Сойму (парламенту), який 15 березня 1938 року згідно з міжнародним правом проголосив незалежність Карпатської України.

Юрій Шанта як прямий учасник бой на Красному Полі дає про це яскраве свідчення. На запитання «Хто обороняв Хуст, коли чеська армія під командуванням генерала Л. Прхали не боронила його і не допустила, щоб хустські січовики боронили?» автор відповідає: «Військовики-українці не допустили, щоб мадяри зайняли Хуст 15 березня. Постаралися, щоб відбулося засідання Сойму Карпатської України». І додає: «Ця важлива сторінка збройної боротьби Карпатської України майже цілком не відома і взагалі не досліджена». Цими героями, крім бійців Карпатської Січі, були, головним чином, закарпатські жандарми й фінансисти української національності. У своїй книзі вперше розповів про бої на інших відтинках підхodu до Хусту: мукачівському, ужгородському, іршавському та великоберезнянському, про які досі в літературі не було достовірних описів.

Автор вступив у ряди Карпатської Січі вранці 15 березня 1939 року в Севлюші (Виноградові) разом з групою севлюських семінаристів і вже наступного дня на Красному Полі був заділений до третьої чоти січовиків під керівництвом кошового Михайла Козичара із завданням ліквідувати групу мадярських терористів в околиці Красного Поля. Дві інші чоти січовиків на Красному Полі вступили у нерівний бій з наступаючою мадярською армією і майже усі полягли героїчно смертью або потрапили в полон і були на місці розстріляні.

Усе це в книзі описано дуже детально з наведенням конкретних документів. Чота, в якій був Ю. Шанта, врятувалася відступом на поїзді у Хуст. Уряд Карпатської України емігрував у Румунію, а звідти – в Югославію, яка дала біженцям політичний притулок (в основному в селі Руський Керестур, заселеному переселенцями XVIII століття і Закарпаття).

Під тортурами окупантів

Залишки розгромленої Карпатської Січі разом з великою групою цивільних осіб подалися із Великого Бичкова на румунський бік вібрі через крижану воду річки Тиси. Румунські прикордонники розброяли їх і зареєстрували.

Населення їх нагодувало, просушило й переночувало, а вранці 18 березня усіх 273 осіб румунське прикордонне військо під командуванням майора мадярської національності екстрадувало через міст на закарпатський бік Тиси й передало в полон мадярській армії.

У місцевій горожанській школі мадярські «слідчі» піддали полонених жорстоким тортурам. У Великому Бичкові Ю. Шанта був свідком вбивства мадярськими гонведами закарпатоукраїнських патріотів – інженера Миколи Литвицького та учителя Дмитра Остапчука. Дружина Дмитра Остапчука Анна після закатування чоловіка (йому багнетом викололи очі, підрізали горло й на смерть добили вистрілом у чоло) разом із сином та дочкою переселилася в с. Чертіжне на Пряшівщині, де працювала вчителькою, виховавши цілу генерацію національно свідомих людей. За вбитого чоловіка жодної пенсії не одержала, бо мадярські органи відмовились дати посвідку про смерть чоловіка.

Ще більші знущання і тортури переживали січовики у в'язницях Варюлопоша, Кривої та інших. Окремий підрозділ сьомого розділу автор присвятив мукинській смерті Августина Волошина у московській Лефортовській тюрмі. Там же подано поіменний (далеко не повний) список «славних лицарів», що мужньо і гордо життя своє віддали в обороні Карпатської України – 254 імена.

Ю. Шанта далекий від того, аби в кривдах, нанесених населенню Карпатської України майже 70 років тому, обвинувати мадярський, польський, чеський (чехословакський) та інші народи. Це була вина тодішніх керівників тих народів та їх країн. Більшість їх було за суджено та справедливо покарано, хоча ще й сьогодні в певних колах політиків є намагання виправдати заподіяні кривди і засуджувати оборонців Карпатської України. У кінці своєї праці Ю. Шанта пише: «Українці не забувають про кривди, нанесені в минулому землякам, але дивляться вперед на майбутнє. Болюче минуле не сміє стати перешкодою для нав'язування обопільно корисних стосунків у майбутньому на взаємно вигідних засадах міжнародного рівня». А це шлях, яким би мала убиратися рухатися майбутня міжнародна політика.

Автор – професор, д-р філол. наук, іноземний член НАН України, проживає в Словаччині

Ще одна «чорна вівця»

Угорська влада не дотримується європейських цінностей: санкції ЄС та уроки для України

ТЕКСТ: Ігор БУРГ¹

Банер перед референдумом про міграційні квоти в Угорщині закликає «зупинити Брюссель». Та все ж чимало угорців заклики «Фідесу» сприймають скептично (вручну додписано – «Але гроши від нього маєте, правда?»)

Відносини між Брюсселем та Будапештом вкрай загострилися понад три роки тому. У 2015 році країна побудувала 155-кілометровий паркан на кордоні із Сербією – проти навали біженців. Прем'єр-міністра Угорщини Віктора Орбана звинувачують у надмірній жорсткості. А він називає міграційну політику ЄС «загрозою християнській ідентичності» і «тroyянським конем тероризму». Непоступливість Угорщини була підтримана Польщею, а потім і Австрією та Італією. Лідер британських евроскептиків Найджел Фарадж на вітві жартівливо закликав Угорщину «вступити в клуб Brexit».

Ще у 2010 році з'явилися перші серйозні ознаки авторитаризму: тоді «Фідес» майже одразу після перемоги на виборах різко обмежив свободу слова, мас-медіа за критику влади могли отримати величезні штрафи – 90 тисяч євро і вище. Була обмежена автономія університетів та школ. А тепер дійшло до того, що почалися арешти безхатьків за те, що вони... живуть на вулиці. Щоб «остудити» запал Будапешта, Європарламент вирішив

покарати Угорщину. Лідери Євросоюзу вважають, що їхні кульярні умовлення Орбана бути «м'якшим» не допомогли, а той заявив, що готовий перед євродепутатами відповісти на звинувачення в порушенні демократичних цінностей.

Санкції за недемократичність і зловживання фондами ЄС¹

Ще у липні у Брюсселя не було бажання починати санкційні дії, тому від угорського керівництва зажадали скасувати поправки в національному законодавстві щодо запровадження кримінальної відповідальності за підтримку неурядовими організаціями нелегальних мігрантів. В першу чергу це стосувалося організації, що фінансуються фондами Джорджа Сороса. Адміністративні заходи були застосовані до мас-медіа і вузів, які теж фінансуються фондом Сороса. Але «чорну мітку» від Брюсселя Будапешт прігнорував.

Європарламент прийшов до висновку, що керівництво країни руйнує одну із основних цінностей – верховенство права. 11 вересня депутат від Нідерландів Джудіт Саргентіні, представляючи свою доповідь про Угорщину, сказала: «Європейський парламент надсилає важливе повідомлення: ми виступаємо за права всіх європейців, у тому числі угорських громадян, і ми захищаемо наші європейські цінності». Євродепутат переконана, що в Угорщині зруйновано верховенство закону.

Непросте для Брюсселя рішення

Європарламент закликав Раду ЄС вжити заходів проти держави-члена ЄС, щоб «запобігти системній загрозі для основоположних цінностей Союзу». Ці цінності, закріплени в ст. 2 Договору ЄС і відображені в Хартії основних прав ЄС, включають «повагу до демократії, рівність, верховенство закону і прав людини». Члени Європарламенту закликали країни ЄС «ініціювати процедуру, передбачену ст. 7 (1) Договору ЄС». При цьому відзначили,

що, незважаючи на готовність угорської влади обговорювати законність яких-небудь конкретних заходів, вони не розглядали ситуацію і «залишається багато проблем». Євродепутати назвали процедуру запровадження санкцій щодо Угорщини «превентивною фазою», яка припускає діалог з відповідною країною і призначена для запобігання можливих санкцій. За існуючою процедурою, пропозиція про рішення Ради Євросоюзу буде скерована в країни-члени ЄС. І якщо більшість (четири п'ятих) побачить серйозний ризик порушення цінностей ЄС в Угорщині, то його схвалять. Ради ЄС також потрібно буде вислухати думку угорських властей. Країни-члени ЄС можуть також звернутися до Угорщини з рекомендаціями щодо протидії ризику. На більш пізнньому етапі Європейська рада може одноголосно і за згодою парламенту визначити, чи існує в Угорщині серйозне і постійне порушення верховенства права, демократії та основних демократичних свобод. Якщо так, тоді можуть бути санкції, які зводяться до призупинення права голосу Угорщини в Раді. Досі жодна країна-учасниця ЄС не піддавалася такому суровому покаранню згідно зі статтею 7 Договору про Європейський Союз (Лісабонський договір).

Це – «шантаж» і «помста»

У відповідь угорський міністр закордонних справ Петер Сіярто заявив, що Угорщину вирішили покарати за її анти-міграційну політику. Віктор Орбан назвав рішення Європарламенту помстою за відмову Будапешта приймати мігрантів за квотами ЄС, і додав, що «в 2019 році, після виборів до Європарламенту, нинішнє керівництво ЄС, яке не захищає Європу від мігрантів, буде зміщене». Влада Угорщини поширює відеоролик, який закликає не піддаватися «шантажу» Брюсселя, мовляв, «Європарламент своїми діями порушує власні правила, а весь процес – політична помста Будапешту за його позицію проти нелегальної міграції».

Рішення Ради ЄС має бути прийнято одноголосно. На даний момент це практично неможливо через позицію Польщі. З грудня 2017 року Брюссель розирається з Варшавою з приводу судової реформи, яка перепідпорядковує судову систему виконавчій владі, вважаючи, що вона також робить замах на основні європейські цінності. Поки «польське питання» Європарламент не розглядав, але Польща вже отримала відповідну підтримку від Угорщини.

Будапешт підтримала також Італію, одна із країн-засновників ЄС. Навесні цього року тут до влади прийшли євроскептики і популисті. «Європарламент не може влаштовувати процеси проти народів і обраних цим народом урядів», – заявив заступник голови італійського уряду Маттео Сальвіні.

Угорські в'язні готуються до будівництва «стіни» на кордоні Сербії та Угорщини, 2015 рік.

Прикордонне село Роске стало символом міграційної кризи. Жорсткі заходи угорської поліції допомогли Орбану змінити владу.

ж це тільки сувере попередження. І українцям, які налаштовані на інтеграцію в ЄС, потрібно усвідомити, що в Брюсселі працюють дуже розумні люди, які дуже уважно стежать за ситуацією в країні, особливо за порушеннями основних принципів Євросоюзу. Незважаючи на суперечки між Києвом та Будапештом, приклад Угорщини показує, що від української влади очікують не тільки адаптації національного законодавства до законів ЄС, але й, перш за все, їхнього дотримання. Брюссель теж «слізом не вірить», і Україна може розраховувати тільки на себе у виконанні свого «домашнього завдання».

Зупинити Угорщину

Чи справді «все почалося із освітнього закону»? Який відгук має угорська пропаганда і де Україна має шукати підтримки у протистоянні з Будапештом?

ТЕКСТ: Валерій МАЙДАНЮК¹

**Україно-угорські відносини на-
блізилися до ескалаційної фази
дипломатичної війни, яка вже су-
проводжується взаємними звину-
ваченнями та висланням консульів.
Однак тут Україна може знайти
шістьох потенційних союзників.**

Ці відносини почали поступово напружуватися приблизно десять років тому, коли чимало українців були невдоволені намірами угорців відкрити пам'ятник на честь 1100-ліття приходу племен на чолі з Арпадом у Паннонську долину на Верещакому перевалі в Карпатах. У містах, селах та на узбіччях доріг південного Закарпаття з'являлися угорські пам'ятні знаки на зразок «Турула», дорожні вказівники староугорським письмом – рунами, на державних установах поруч із українським (часто зношеним і порваним) висіли новенькі угорські прапори і так далі. Згодом Будапешт схвалив закон про право на громадянство для закордонних угорців. На Закарпатті зросла фінансова підтримка угорських шкіл і вчителів, газет та журналістів, дедалі частіше стали проводитися різні походи й масові заходи на згадку угорських діячів, угорським коштом відкривалися культурні центри та з'являлися інші ознаки «колошньої величини Великої Угорщини». Були вимоги про створення угорського виборчого округу, окрім того «Притисянського району», населеного переважно угорцями, чи навіть створення «угорської територіальної автономії». Кожна акція надання гуманітарної допомоги проводилася із великим піаром, мовляв, «Угорщина утримує Закарпаття». Хоча Будапешт офіційно в ООН підтримав територіальну цілісність України після

анексії Криму, допомагав із лікуванням воїнів АТО, погодився на постачання газу в Україну, після 2014 року там змінилися відносини з Росією, і з її подачі зросли надії на можливе «перекроювання кордонів». Перед українським посольством у Будапешті відбувалися демонстрації шовіністів із партії «Йоббік», які мріють про «Nagy-Magyarország»². Та на міждержавний рівень похолодання вийшло у вересні 2017 року після сквалення в Україні освітнього закону. Угорщина стала блокувати євроінтеграцію України, зближення з НАТО, вимагаючи змінити статтю 7 закону, яка запроваджувала українську мову в школах для національних меншин³. Вийшла назовні «паспортна проблема», адже біля 100 тисяч подвійних громадян викликають тривогу у Києва. Після оприлюднення відео, де угорський консул у Берегові приймає масову присягу на вірність Угорщині і закликає приховувати це від українських органів, дипломат був депортований, а Будапешт у відповідь вислав його українського колегу. На сайті «Миротворець» з'явилися списки понад 500 осіб, які є українськими посадовцями і мають одно угорський паспорт, що викликало шалені протести з боку угорської громади. З донбаського фронту до Мукачева було повернуто військо – 128-му бригаді, а у Берегові вирішили відновити військову частину, що знову викликало

² Nagy-Magyarország – у перекладі «Велика Угорщина», термін, що використовується ревізіоністами для мрії про відновлення території Угорщини перед її розділенням Тріанонською угодою 1920 року, коли територія країни зменшилася на 72 %.

³ Про це часопис «Пороги» писав, зокрема, у №8 за 2017 рік у статті Дмитра Гомона «Нуль українських шкіл та жорстка маджаризація», стор. 14-15, або у №10 за той же рік, у статті Владислава Гірмана «Втримати позицію, не втратити союзника», стор. 14-15.

Напис на візі до Берегова дублюється не лише угорською латиною, але й староугорським рунічним письмом IX століття.

протести Будапешта. Невдоволені угорські діячі й новим українським законом про мову.

Угорщина проти всіх

Україна – не єдина жертва угорської інформаційної війни. Чимало будапештських політиків хотіли б повернути землі Трансильванії, зокрема Секейського краю в Румунії, Воєводину в Сербії, половину Словаччини, і навіть кілька прикордонних районів Австрії, Словенії та Хорватії й, якщо не все українське Закарпаття, то хоча б його південну частину. Угорські ревізіоністи розгорнули інформаційну, освітню та фінансову кампанію підтримки співітчизників і навіть створення незаконних територіальних формувань.

2010 року на території Румунії була створена незаконна угорська національна автономія — Секейський край, яка нібито таким чином мала б продемонструвати солідарність боротьби трансильванських угорців-секеїв за свою автономію. В сучасній Румунії проживає близько 670 тисяч секеїв. Між Угорщиною та Румунією спалахнув

дипломатичний скандал: румунський прем'єр Міхай Тудосе різко заперечив можливість угорської автономії. Тудосе заявив, що «якщо прапор секеїв (угорців) висітиме на румунських інституціях, тоді вони (секеї) висітимуть поруч із ним». Однак уже наступного року група европарламентарів від Демократичного союзу угорців Румунії на чолі з віце-головою Європарламенту, одним із лідерів трансильванських угорців Ласло Текешем оголосила про відкриття в Брюсселі представництва Секейського краю при Європейському парламенті.

В Словаччині у першій половині XX століття угорська пропаганда навіть розколола націю та створила «окремий народ» — «слов'яків», які хотіли повернутися до складу Угорщини. Словаки мадярони вважали себе окремим від словаків народом, працювали над формуванням гірських східнословакських діалектів в окрему мову, мали фінансову підтримку з Угорщини, зберігали лояльність до Будапешту в тісному союзі з етнічними угорцями Словаччини. І досі тут є труднощі з формуванням єдиної нації, яку виявилось важко будувати зі «слов'яками», «русинами» й іншими етносами карпатського регіону. Десять років тому словацько-угорські відносини були вкрай напруженими, дійшло навіть до того, що до Комарна через кордон на Дунаї не допустили угорського президента Ласла Шойома — і це коли обидві країни вже були у Шенгенському просторі.

«Удар під дих» з Будапешту

До України угорські націоналісти певний час не висловлювали прямих претензій, поки Україна не продемонструвала свою слабкість. Коли ж вони побачили, що в Україні можна забрати півострів із двома мільйонами населення, і це станеться без жодного пострілу з боку українських військових, в Будапешті прокинулися апетити.

Багато угорських шовіністів не могли пробачити своїй владі у 1990-х, що та не скористалася югославськими війнами, аби відібрati в Сербії населену угорцями Воєводину. Тож коли почалася війна на українській території, Угорщина вирішила шансу не гаяти. Гасла угорських радикалів, які раніше висловлювалися лише на побутовому рівні, 2014-го почали озвучуватися міністрами та керівниками угорського уряду. Масштаби угорської пропаганди та «паспортизації» суттєво зросли, як і обсяги фінансування Будапештом «освітньої й інформаційної діяльності» в українському векторі.

При цьому угорська пропаганда б'є у найболючіші точки: мінімальна зарплата в Угорщині майже вдвічі більша за таку ж зарплатню в Закарпат-

ській області. «Що вам дала і що може дати в майбутньому та Україна?» — пишуть угорські пропагандисти мешканці Виноградівського та Берегівського районів області. «Подивіться на українську і на угорські дороги», «порівняйте українські й угорські пенсії! Ви такого майбутнього хочете для своєї старості?» — пишуть в угорських шовіністичних брошюрах та у соцмережах групах на зразок «Kárpátalja nem Ukrajna» (адміністратора такої групи торік в Ужгороді засудили на три роки умовно). «Отримайте паспорт країни ЄС, не жебракуйте в цій зліденної країні», — переконують закарпатців угорські агенти впливу.

Такі «коронні інформаційні удари» Будапешту призводять до ситуацій, коли безробітні мешканці Закарпаття слухають і скрушуно погоджуються з угорською пропагандою. Адже який вибір можна зробити між державою, яка дбає про громадян, і тією, яка не в змозі про них потурбуватися без фінансової допомоги з Брюсселю? І цілком логічно, що м'яч у цій інформаційній війні поки що веде Будапешт. Влада за останні роки довела населення до такого стану, що багато хто готовий торгувати батьківщиною, як це робили чимало кримців, які хотіли отримувати вдвічі-втрічі вищі російські пенсії та зарплати.

На міжнародній арені Угорщина знає, на що реагуватиме європейська ліберальна громадськість: «мовна дискримінація», «придушення національних меншин», «позвбавлення дітей і школярів права вчитися рідною мовою» тощо. Країна, яка у двох світових війнах воювала на боці Німеччини, взялася висувати Україні звинувачення наче «фашистській державі». Водночас, коли такі звинувачення систематично повторює держава член-ЄС, у Брюсселі будуть дослухатися до «своїх», коли вирішуватимуть: примати Україну до об'єднання, чи не приймати.

Нова «Антанта» проти Угорщини?

Врятувати дедалі більш загрозливу ситуацію в регіоні та на міжнародній арені могла б тісніша співпраця України з тими державами, до яких Угорщина також має претензії. Україні варто було б посилити, а то і відновити співпрацю з Румунією, Словаччиною, Австрією, Словенією, Хорватією, і навіть із Сербією, не зважаючи на її теперішні проросійські симпатії. Створення продуктивних форм політичної, гуманітарної, освітньої й економічної співпраці щодо протидії угорській пропаганді в цих державах допоможе сформувати єдиний фронт проти угорського імперіалізму.

В угорському питанні цим державам варто виступати єдиним фронтом і надавати інформаційну підтримку випадку чергової дипломатичної

Угорська громада на Закарпатті проводить численні масові культурні заходи і всюди в краї намагається нагадувати про свою присутність.

медійної атаки Будапешта на Румунію, Словаччину чи Україну. І міжнародна спільнота відчує різницю, коли вже не угорський політик звинуватив Україну у дискримінації прав угорців, а п'ять європейських країн одноголосно звинуватять Угорщину у брехні та поширенні ревізіоністських, імперіалістичних і загарбницьких планів.

Для нейтралізації дій угорських спецслужб і пропаганди може бути навіть створена міждержавна організація, яка координуватиме дії сусідів проти Угорщини, щоб угорський імперіалізм більше не піднімав голову, або приймавши перстав поширюватися на території сусідніх країн. Цікаво, що такий міждержавний союз уже існував до Другої світової війни і називався Мала Антанта — альянс, сформований 1921-го Чехословакською Республікою, Королівством Румунія і Королівством сербів, хорватів і словенців (позніше Югославія). Цей союз активно підтримувала Франція і він доволі успішно діяв всі 1920-ті роки, а збройні сили Угорщини поступалися сукупною військовою потужністю трьом державам Малої Антанти. Однак зі збільшенням впливу фашистської Італії та нацистської Німеччини на Югославію та Румунію, цей союз розпався через втручання держав більшого калібру, хоча Угорщину він стримував ефективно.

І в наші дні, у ХХІ столітті, зростає актуальність створення чергового об'єднання країн-жертв потенційної угорської експансії для недопущення повернення Угорщини до геополітичних розкладів часів Першої світової війни. Якщо українська дипломатія зуміє використати непрості відносини Угорщини зі своїми сусідами, то держава могла б отримати ціліші союзників як у боротьбі проти намірів Угорщини, так і реальних партнерів у Євросоюзі.⁴

Автор — політолог, проживає у Львові

⁴ Майданюк Валерій. Як нам зупинити Угорщину // Волос, 2018. - 8 жовтня. Режим доступу: http://vgolos.com.ua/politic/yak-nam-zupynyty-ugorshchynu_851256.html

Неспокійний сусід

Як суперечки Будапешта й Брюсселя впливають на стосунки з Україною, про що мріє Орбан та як запобігти надмірному впливу Угорщини на Закарпаття?

ТЕКСТ: Ігор СОЛОВІЙ

Угорський прем'єр Віктор Орбан знайшов союзника у Польщі – Матеуша Моравецького не задає йому незручних запитань, бо його країна перебуває у підібному становищі.

Віктор Орбан догрався до жорсткої реакції центрального керівництва Євросоюзу. Його деструктивні дії дають привід подивитися і на не зовсім європейську політику Будапешта щодо України, та тут Києву доведеться розбиратися з Орбаном самостійно.

Європейський парламент запустив процедуру покарання Угорщини за фінансові зловживання, непрозорість і порушення основоположних демократичних цінностей. У своїй доповіді він звинуватив керівництво Угорщини в корупції – е факти зловживань при розподілі грантів Євросоюзу, а також в обмеженні незалежності судової влади, свободи преси і релігії.

Правда, реальне покарання у вигляді тимчасового позбавлення права голосу Угорщині найближчим часом навряд чи загрожує – на деяких етапах рішення приймаються при повному консенсусі. А в Угорщині є союзник – Польща¹, в особі правлячої партії «Право і Справ-

ведливість» (PiS). Проти Польщі запущена схожа процедура (тільки запустила її Єврокомісія, а не Європарламент), і Віктор Орбан пообіцяв накласти вето на будь-які спроби покарати Польщу. Так що нинішній крок Європарламенту має більше символічний характер – пригрозити пальчиком баламутам. На більш ж серйозні кроки терплячий ЄС навряд чи зможе піти – щоб не розколювати і так неспокійну європейську єдність.

Але вже те, що така процедура застосовується у ЄС проти одного зі своїх членів вперше в історії – найкраще свідчення того, як серйозно «допекла» європейцям поведінка угорського прем'єр-міністра Віктора Орбана.

Міністр у справах «Kárpátalja»

У той же час деструктивна поведінка Орбана до України спокійно сходить йому з рук – механізм впливу на нього тут немає. Сучасна політика Угорщини (на пару з Росією) до України спрямована на максимальну розкачу ситуації в Закарпатті, створення критичної маси лояльного Будапешту населення в прикордонному з нею регіоні, а також створення у населення регіону максимальної неприязні до центральної влади в Києві. Офіційна влада Угорщини викорис-

товує недоробки української сторони, підігриваючи сепаратистські настрої на Закарпатті. Орбан робить ставку не на військову силу, як звикла діяти Росія, а на «силу м'яку» – на фактичний підкуп жителів та чиновників області.

Один із таких кроків Будапешта – створення без узгодження з Києвом посади «уповноваженого міністра, відповідального за розвиток Закарпатської області». Такі дії можна сміливо назвати недружними – адже до сфери «уповноваженого» іштвана Грекі віднесено частину суверенної території України. Після протестів Києва і, зокрема, обіцянки заблокувати призначення нового посла в Україну, глава МЗС Угорщини Петер Сіярто кілька разів обіцяв посаду переименувати. Також на зустрічі в Ужгороді глави МЗС України Павло Клімкін та Угорщини Петер Сіярто домовлялися про одне, але потім Угорщина все одно заблокувала засідання НАТО-Україна. Українська сторона разом з керівництвом Альянсу викрутілися зі становища, провівши це засідання разом з Грузією, та осад, як то кажуть, залишився. Тому ілюзій щодо поведінки угорського керівництва немає. І все це відбувається на тлі скандальних заяв Віктора Орбана про те, що

він не вірить «в реалістичність прагнень українців приєднатися до ЄС або НАТО», а також що він заблокує Києву європейську та євроатлантичну інтеграцію. Слід згадати і інші, більш ранні недружні кроки до України. В першу чергу, це стосується роздачі угорських паспортів. «Я, ..., (ПІБ) ..., дійсно урочисто клянусь, що буду вважати Угорщину своєю країною. Я буду вірним громадянином Угорщини і буду поважати і дотримуватися її Конституції і законів. Я зроблю все, що в моїх силах, щоб захистити свою державу і буду служити їй наскільки дозволятиме мені мої найкращі здібності. Хай допоможе мені Бог!», – йдеється в тексті присяги, яку має виголосити на камеру кожен одержувач угорського паспорта в Закарпатті.

Також тут активно діють програми кредитування малого бізнесу, освіта лобіюється виключно угорською мовою, фінансується будівництво інфраструктури (наприклад, на будівництво об'їзної дороги навколо Мукачева виділено 50 млн доларів), об'єктів соціального призначення (школи, лікарні тощо). Цікавий факт: для вирішення проблеми з очищеннем води, коли виникли проблеми з поставками хлору, губернатор Закарпаття Геннадій Москаль звертався не до Києва, а до угорської сторони. Фінансова допомога угорцям за три останні роки зросла майже втричі – від приблизно 79 млн грн у 2015 році до 300 млн грн за планом на наступний рік. Угорські освітяни щороку отримують додатково 50 тисяч грн. Минулого року уряд Угорщини виділив приблизно 2 млрд грн угорським підприємцям Закарпаття. Вони могли безоплатно отримати близько 10 тис. євро. Ці гроші були цільовими на розвиток бізнесу і повернати їх не потрібно.

Власне, згаданий вище «уповноважений», як би він тепер не називався, має ці всі роздрібнені програми «зібрати під одне крило», упорядкувати і інтенсифікувати вкладення Будапешта в українську територію.

Інтереси Будапешта. Ставка на автономію

У зв'язку з цим виникає закономірне питання: навіщо угорській владі в Будапешті так витрачатися на український регіон? Правлячій партії Орбана підтримка угорської діаспори приносить популярність в очах населення Закарпаття та патріотичної частини самої Угорщини, що виражається у додаткових мандатах для «Фідесу» від закордонних угорців. Будапешт також намагається запобігти від'їзду угорців – закарпатці з угорськими паспортами масово емігрують не в саму Угорщину, а до багатьших країн Європи на навчання або роботу. А скорочення кількості етнічних угорців ставить під сумнів подальше обґрутування

Угорське королівство у 1920-1944 роках. Напередодні та під час Другої Світової війни захопило території ЧСР, Румунії та Югославії. І ревізіоністів влаштували б і такі кордони.

У 1920 році 72 відсотки колишньої Габсбурзької Угорщини відійшло до інших країн. «Тріанонська травма» дотепер болить багатьом угорцям, але через сто років ділити кордони і переглядати результати Першої Світової через це ніхто не збирається.

можливих територіальних претензій. Якщо раніше про прагнення Будапешта отримати контроль над цією частиною України говорити вголос і гучно було не прийнято, то за останній рік керівництво Угорщини про це заявило кілька разів, на різних рівнях. «Виживання угорців, які проживають за кордоном, залежить від того, чи зможуть вони досягти успіху, рухаючись в напрямку досягнення автономії», – заявив віце-прем'єр Угорщини Жолт Шем'єн. Посол Угорщини в Україні Ерно Кешкень також казав, що «в автономії нічого поганого немає», бо «в Європейському Союзі дуже багато практичних прикладів». Але ж Україну Будапешт в ЄС поки що бачити не хоче, та й останні події в іспанській Кatalonії не є надто привабливим прикладом. А ще Кешкень нагадав, що в грудні 1991 року, коли проходило голосування про незалежність України, одноважно проішло голосування про автономію Закарпаття і автономію Берегівського району. «Тоді ж 78% жителів Закарпаття підтримали автономію для області, а 82% – для Берегівського району», – заявив посол.

Нові «Szabadsapato²», або «Орбан введе вайска!»?

Пряма військова авантюра Угорщини на територію Закарпаття ні зараз, ні в найближчому майбутньому навряд чи можлива. По-перше, досить хоча б подивитися на карту, порівнявши на розмірі обох країн. По-друге, для ймовірного нападу на Україну Орбану явно не вистачить наступальних можливостей угорської армії. По-третє, будь-яку військову авантюру Будапешту не дозволять почати міжнародні партнери Угорщини по НАТО, членом якої вона є (хоча членством якої і зловживав). А як вміють в Будапешті слухатися Вашингтон ми недавно спостерігали перед саммітом НАТО в Брюсселі. Крім того, реакція НАТО і ЄС на пряму агресію проти України була в край неприємна – державну кампанію ненависті проти угорців веде Будапешт. «Самовпевненій угорській дипломатії вдалося налаштувати проти себе українські органи влади тим, що в угорському консульстві в Берегові роздавалися угорські закордонні паспорти і таємно приводили до присяги

¹ Про це писав наш часопис у статті дипломата та педагога Петра Янишки «Чорна вівця континенту. Що сталося з Польщею в останні роки? Чому вона шукає конфлікти, і не лише з Україною», див. «Погорі» №6 за 2018 рік, стор. 8-12.

² Szabadsapato – у перекладі «вільні батальйони»; організовані загони угорських терористів, які діяли у 1938-1939 роках на території тодішньої Чехословаччини.

угорських громадян. Тим самим угорська держава грубо порушила українські закони», – заявив Бокрош. Він наголосив, що не підтримує заборону подвійного громадянства, однак законів слід дотримуватися так само як угорська влада іх дотримується випадку зі Словаччиною. «Що це за подвійні стандарти? Віроломно прислуговуєте Путіну шляхом ініціації угорської державної кампанії ненависті проти зневажлення та ослабленої через агресію російської держави України? Чому не намагаєтесь порушувати закони Словаччини?», – зазначив екс-міністр.

Автономія понад усе

Реалістичною все ж виглядає надія дотриматися автономії для угорців Закарпаття в ході внутрішньоукраїнських політичних процесів, наприклад, після перетворення України з унітарної держави у федерацію. Союзником Угорщини в цьому питанні давно виступає Росія. Кatalізатором такого розколу Кремль бачить за отриманням статусу в Україні для сепаратистських утворень на Донеччині й Луганщині, щоб за таким прикладом запустити «парад суверенітетів» серед регіонів України. І Будапешт був би першим, хто б зажадав автономію для угорців Закарпаття. У Орбана дуже розраховують, що у Москви вийде реалізувати задумане по відношенню до України – адже загрібати жаручими руками безпечніше.

При цьому Орбан мріє добитися автономії для угорців Закарпаття в ідеалі до 2020 року – коли буде відзначатися 100-річчя Тріанонського договору (1920 рік), який уособлює розпад Австро-Угорської імперії. Нинішній же прем'єр-міністр Угорщини хоче увійти в історію країни як «батько всіх угорців» і «збирач угорських земель».

І таке «вікно можливостей» угорцям і росіянам відкривають вибори в Україні 2019 року – спочатку президентські, а потім парламентські. Якщо новий президент України, та ще й за підтримки нової коаліції в парламенті, підуть на домовленості з Росією про повернення окупованих ОРДЛО за умови надання їм окремого статусу, то це, по суті, стане згодою на федералізацію/конфедералізацію України. А враховуючи, що вже зараз в українському політикумі з'явилось багато бажаючих досягти з Росією «компроміс» або «мир у всяку ціну», то сценарій набуває чітких обрисів.

Закарпатське гетто?

При очевидній наявності зовнішнього втручання в справи України на Закарпатті, не варто закривати очі і на брак уваги до регіону з боку Києва, що «підгодовує» сепаратистські настрої. Тому Києву необхідно ліквідувати чи зменшити транспортний, мовний та інший відрив Закарпаття від «великої України», створити умови для гідного життя жителів регіону. Громадянство і матеріальну допомогу

Угорщина жителі Закарпаття беруть не через ненависть до України або з-за несподівану любов до нової угорської імперії Орбана, а через значною мірою «ковбасні цінності» – з паспортом країни ЄС умови навчання й працевлаштування набагато кращі, а зарплата вища, ніж у звичайних «заробітчан». «Угорцями» стають для елементарної зручності і побутового комфорту.

Тому вже зараз Києву слід посилювати зв'язки з цією областю України. В першу чергу це стосується сучасної транспортної інфраструктури, яка б тісно включала віддалену область в загальну логістику всієї країни. «Після тимчасової втрати Криму цей регіон міг би стати альтернативною здравницю України. Але

жителям Харкова чи Києва зручніше дістатися до Хургади або Мальорки, ніж до термалів Берегова або гірськолижних підйомників Кострино», – каже лідер партії «Самопоміч» Андрій Садовий. Так що відсутність між Закарпаттям та Україною нормального транспортного сполучення – одна з головних проблем.

По-перше, регулярних авіарейсів до Ужгорода досі немає – через розташування аеропорту літаки повинні залітати в повітряний простір Словаччини, тому Києву необхідно домовлятися з сусідами. Та й аеропорт цей перебуває у доволі зношенню та застарілому стані. По-друге, міжнародна автомагістраль М06, що зв'язує Україну з Закарпаттям і Південно-Східною Європою, не витримує наявнотажень. Вона завузька, швидко пусеться і стоять у заторах через часті аварій. Інші три важливі дороги, що ведуть через перевали, перебувають жалюгідному стані, не кажучи вже за локальні шляхи. По-третє, після відкриття в цьому році Бескидського тунелю Закарпаття чекає на запуск швидкісних поїздів. Але цього не відбулося, і тривалість поїздки поїздом з Ужгорода до Києва складає більше 12 годин.

Та все ж «Укрзалізниця» вже провела

експериментальну поїздку швидкісного поїзда «Тарпан» зі Львова до Ужгорода, відкрила кілька сполучень до Рахова, Солотвина і через Ужоцький перевал, сполучивши майже всі райони області зі столицею. Міністр інфраструктури Володимир Омелян обіцяє запустити повноцінне авіасполучення із Закарпаттям до кінця 2018 року. Останні юридичні перешкоди для цього практично ліквідовані: 10 липня у французькому Страсбурзі «Украерорух» підписав з Європейським агентством з безпеки польотів (EASA) контракт на сертифікацію відповідно до норм Європейського Союзу. Ця сертифікація даст право «Украероруху» бути провайдером аеронавігаційних послуг в тій частині повітряного простору Словаччини, яка використовується під час злетів і посадок літаків в аеропорту

³Соловій Ігор. Неспокійний сусід. Угорщина конфліктує з Україною та ЄС // Лівий берег, 2018. - 13 вер. Режим доступу: https://ukr.lb.ua/world/2018/09/13/407405_nespokiyniy_susid_ugorshchina.html

У декількох місцях Закарпаття нещодавно з'явилися анонімні банери, які назвали лідерів угорської громади «сепаратистами». Угорські організації КМКС та ДСУ назвали їх «провокацією», поліція веде розслідування.

Ужгорода.

Відчайдушний опір Орбана, Сійярта та лідерів угорської громади викликав «Закон про освіту». За умови 100-відсоткового навчання угорською мовою можливості молодих угорців вчитися і працювати в Україні сильно обмежені. Щоб закон запровадити в дію, головним чином в угорських селах, потрібно потурбуватися і викладацькими кадрами, підручниками та іншими програмами. Потрібні і стимули вивчати українську мову: надбавки до зарплати для викладачів, стажування, обміни тощо. А також програми підтримки угорянів в Закарпатті.

Угорський посол вже обійшов майже всі політичні партії Верховної Ради з проханням скасувати невигідний їм закон, але отримав відмову, тож не дивно, що угорська дипломатія сподівається, що вмовити законодавців та владу можна буде вже після виборів.

Зовсім не зважим буде і посилення силової присутності. Великих військових частин може вже і не потрібно, але ось кілька посиленіх підрозділів Національної гвардії з'явими не будуть. Зрештою, її командувач вже побував у Берегові і говорив із мером міста про розміщення тут

роти Нацгвардії у місті, щоб «допомагати поліції». Офіційні особи в Будапешті повинні чітко розуміти, що в разі штурмового стимулювання заворушень відсіч буде негайною і рішучаю. А для місцевого населення це має стати гарантією безпеки і появи нових робочих місць. В підсумку закарпатці повинні перестати відчувати себе як в гетто – мовному, побутовому або транспортному. Тоді і в абсолютній більшості жителів регіону авантюриста політика кабінету Орбана не знайде відгуку.

До слова, подібні кроки доцільні і до ін-

ших

прикордонних

регіонів

України.

Рятує поки тільки те, що по сусіству з ними

країні

розсудливіші.

А от чи надовго?

Попередження від США: «безвіз» тільки тимчасовий

Як вдалося дізнатися журналістам, американський Департамент внутрішньої безпеки (DHS) минулого року виявив, що деякі іноземці можуть потрапити до Сполучених Штатів нелегально завдяки незаконно виданим угорським докумен-

Útlevél – поважний документ чи мильна бульбашка?

США можуть скасувати безвізовий режим для Угорщини через фальсифікації та корупцію з отриманням громадянства, паспортів та дозволів на проживання для іноземців

Підготував: Олекса Лівінський

Лідери сусідньої Угорщини на патріотичні та консервативні риториці не вперше виграють вибори. Прем'єр Віктор Орбан лякає виборців мігрантами, якими Брюссель, мовляв, хоче заполонити його країну. Та парадокс: усвідомлює він це чи ні, він сам і сприяє нелегальній міграції. У США, наприклад, вже всеріз задумуються про скасування безвізового режиму з Угорщиною у зв'язку із підозрами на явність шахрайської схеми видачі угорських паспортів.

Довіра у США до угорського паспорта може бути істотно підірвана, і не виключено, що за американським прикладом підуть і країни ЄС, Шенгенського простору та інших країн, з якими Угорщина має безвізовий режим. Саме завдяки угорським проізним документам чимало іноземців могли нелегально потрапити до Сполучених Штатів, стверджується у спільному квітневому розслідуванні угорського видання Direkt36 та американського «Вашингтон Пост». Раніше на проблему звертали увагу незалежні видання 444.hu або «Індекс».

За інформацією, наданою МВС США, із щонайменше семи сотень громадян Угорщини, які отримали паспорти шахрайським способом, 85 осіб намагалися в'їхати до США, 65 з них – за програмою безвізового режиму, і три десятки з них ще залишалися в Америці станом на жовтень минулого року. Імміграційна поліція намагалася знайти цих осіб та депортувати. Уряд США рік тому зробив висновки, і змінив статус Угорщини в програмі безвізового режиму з постійного на тимчасовий. У квітні цього року співробітники DHS виришили до Будапешту, і повідомили угорським урядовцям, що якщо вони не впораються з цією проблемою, то США взагалі позбавлять Угорщину безвізового статусу.

Президент США нездоволений роздачею угорських паспортів, і погрожує скасувати безвіз для угорців.

Без присутності, формальна присяга, хабар – та паспорт справжній Приняте у 2010 році законодавство дозволяє закордонним угорцям отримати громадянство за спрощеною процедурою і без необхідності переселятися до Угорщини. Натуралізуватися можуть ті особи, чиї предки були громадянами Угорщини до 1918 року або між 1940 та 1945 роком, або вважають своє походження угорським. Заявник також має володіти угорською та не становити загрозу національній та громадській безпеці. Однак в реалії цих умов дотримуватися не дуже обов'язково – за гроши, тож і дотримувалися їх далеко не всі. Як з'ясував журналіст угорського опозиційного видання «Індекс» Балінт Салаї, чимало громадян України, Росії та інших країн

за хабарі від 5 до 30 тисяч євро отримали угорське громадянство без наявності угорських предків. Салаї, звісно, у гучному заголовку заявляє про «українську мафію», та далі у тексті пояснює, що послугами шахраїв користуються переважно росіяни, а також білоруси й казахи. «Це – не найбідніші люди, вони готові були заплатити 40 тисяч євро, щоб вивезти своєї сім'ї. Вони часто й не знають, де й знаходиться та Угорщина, головне для них – громадянство будь-якої країни ЄС», – пише Салаї. Підробка документів здійснюється за сприяння угорських чиновників місцевого рівня чи локальних юристів. За гроши достатньо завчити кілька побутових фраз і текст присяги, а за хороши гроши документи можна оформити взагалі без особистої присутності заявитика. Шахраї використовують анкетні дані інших людей і пропонують свої послуги в інтернеті відкрито, навіть демонструючи все на відео. Ці схеми були настільки вже поширеними, що стали перешкодою отримання громадянства навіть для етнічних угорців.

Стоарт Бейкер, колишній старший офіцер DHS, який займався запобіганням загрозам для США з країн Європи та Близького Сходу, для Washington Post заявив: «Очевидний ризик полягає в тому, що до США приїжджають люди, які з якихось причин вважають за необхідне приховати свою справжню ідентичність. Найчастіше це відбувається заради контрабанди наркотиків, організованої злочинності чи для нелегальної міграції. Та у США побоюються, що цію вразливістю можуть скористатися терористи чи російські шпигуни». МВС Угорщини на запит Direkt36 лише сухо відповіло: «триває обговорення, роз'яснення, уточнення та обмін даними між нами та Міністерством внутрішньої безпеки США». Міністр внутрішніх справ Угорщини Шандор Пінтер минулого року заявив, що було відкрито 55 кримінальних справ у звязку із шахрайством під час отримання громадянства. Десятки осіб, головним чином із Сербії та України, були позбавлені угорського громадянства, найбільше – у 2015 році. Та американці неодноразово закликали угорську владу унеможливити фальсифікацію. Делегація DHS прибула до Будапешту у квітні цього року, і було сказано «досить чітко і зрозуміло, що угорцям доведеться навести порядок зі своїми паспортами», в іншому випадку американці скасують безвізовий режим.

Паспорт за гроши може придбати і терорист

Про підозріло простий процес надання угорського громадянства у консульствах країни видання «Індекс» писало й раніше. У будь-якому органі місцевого самоврядування Угорщини досить просто заявити, що ви – угорець, який проживає за межами країни – і шлях до громадянства відкритий. Достатньо сказати кілька фраз

Угорський паспорт через посередників завдяки недбалості і хабарництву місцевих чиновників може отримати по суті будь-хто – за гроши.

угорською. У разі позитивної відповіді заявників досить завчити текст присяги, через чотири-шість місяців скласти її, отримати громадянством і негайно подати запит на видачу паспорту. «Тисячі злочинців, терористів та мігрантів так можуть отримати угорські паспорти і вільно пересуватися Європою», – пише видання. Шахраї користуються тим, що акт про громадянство видається без фотографії. Угорські чиновники практично не перевіряють ідентичність іноземців, «Часто навіть не просять українського паспорта», – розповів слідчий Микола, який відмовився вказати прізвище. Та він відмінний, що будь-хто може купити угорське громадянство та оселитися в Євросоюзі. За його словами, посередники за 200-500 тисяч форинтів купують оригінали документів про надання громадянства Угорщини без фотографії, і продають їх за ціною від 600 тисяч до півтора мільйони форинтів. Найдорожчими є документи для осіб, які заснували в Іспанії 20 тисяч іноземців, а відмовлено було тільки 64 особам. Та «угорцями» змогли стати, скажімо, люди з найближчого оточення сирійського диктатора Башара Асада, які заснували в Угорщині свою компанію. Такими є Салмо Баскка, сирійський фінансист, чи Атія Хурі, який займався фінансовими потоками сирійського режиму. Або особа, яку італійська поліція звинувачувала у відмиванні грошей, контрабанді людей та зброй. Угорське громадянство змогли придбати навіть звинувачувані в військових злочинах в Сирії. Звісно, в Угорщині ці особи проживати не мусять, наприклад, Баскка проживав в Італії.

В Угорщині ця програма була припинена в березні минулого року, але вона не була винятком: Мальта, Греція, Іспанія та Португалія пропонували щось подібне. Та угорська програма, проте, була найбільш привабливою: найдешевшою, з невеликим шансом відмови, до того ж інвестор через п'ять років отримував свої гроші назад.

Як і в Росії: винуваті журналисті та «іноземні розвідки»

Тема шахрайства при видачі угорських паспортів та «торгівлі громадянством», опублікована «Індексом», вже спричинила скандал кілька років тому, і консервативний уряд Віктора Орбана, замість виправлення ситуації, через підконтрольні суди намагався притягти журналістів до відповідальності. «Індексу» ще у 2014-му році вдалось поговорити з одним із по-

середників, який зізнався, що одного разу приніс у сільраду біля східноугорського містечка Кішварда 200 заяв на угорське громадянство від іноземців. За кожну заяву він заплатив старості 1 тисячу євро, і той за 20 хвилин підписав усі заяві. Видання громадянства і паспортів він вважає просто «фабрикою».

80 відсотків всіх «фальшивих» заявників отримали угорське громадянство, пише «Індекс». Портал звернувся до Адміністрації захисту Конституції Угорщини за коментарем, але ця таємна служба так і не відповіла. Однак Державний секретаріат з національної політики надіслав виданню погрозу вжити «юридичні заходи», і говорив про якусь «атаку закордонних розвідувальних служб», яка відбувається через «Індекс» з метою дискредитувати угорських законодавців. Тож «Індекс» повинен був детально довести свою правоту, а не «узагальнювати і кидати тінь на спрощене видання громадянства».

Новий Útlevél як символ корупції та сприяння нелегальній міграції?

Як висновки з цієї історії може зробити Україна, де громадянство одночасно двою і більше країн взагалі не передбачене? На тлі останніх подій навколо консульства Угорщини у Берегові, де масово оформляються документи для отримання угорського громадянства і у результаті чого були вислані дипломати, вона може бути додатковим аргументом на користь Києва. Хоча міністр закордонних справ Павло Клімкін вважає, що вже час по-говорити про ставлення до подвійного громадянства, провести дискусію, як не зашкодити людям з другим паспортом, звільнити їх від необхідності приховувати його, щоб вирішити цю правову колізію, заперечує можливі покарання чи навіть «ідотьські фантазії» про депортацию закарпатців із угорським паспортом, засудив публікацію сайтом «Миротворець» списку понад півтисячі українських чиновників із угорським паспортом, він водночас наголошує: «подвійне громадянство не є аж так розповсюденою європейською практикою¹, тому виконуйте всі українські закони». «Але карати за це подвійне громадянство ніхто не збирається», – додає Клімкін.

Та все ж слід нагадати, що покарання таки планувалося запровадити ще у жовтні 2012 року – тоді депутати за приховування «другого паспорта» хотіли накладати штрафи 10–30, а щодо держслужбовців

– 50-100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Законопроект також містив перелік посад, на які не можуть бути прийняті особи з громадянством іншої держави. Та у 2014 році, напевно, через прийняття на високі посади громадян Грузії, цей проект було відхилено.

Якщо Україна й надалі прохолодно ставиться до ідеї подвійного громадянства і прагне цю позицію відстоювати у тіпершньому непростому діалозі з Угорщиною, то має піднімати і цю тему перед власними громадянами, які ще вагаються, роз'яснювати, що другий паспорт – не обов'язково полегшення у подорожуванні за кордон. Так само слід аргументувати і перед європейськими партнерами, що угорські паспорти роздаються не лише землякам за етнічним принципом, а й по суті кому завгодно – за гроши, і це може загрожувати безпеці країн ЄС так само, як загрозою це вже вважає США. Видача паспортів десяткам тисяч іноземців не може вважатися нормальним явищем, і в кінцевому підсумку призводить до непорозумінь із сусідніми країнами, що вже сталося, або девальвації, зменшення сили самого паспорта. І, до речі, в Словаччині від самого початку угорський закон різко не сприяє і вважає його загрозою: не лише для своєї країни, а й для самого ЄС та Шенгенського простору.

Між іншим, угорський уряд легковажно ставиться не лише до громадянства своєї країни, а й до дозволів на проживання для іноземців, чим охоче користуються громадяни таких віддалених від європейської культури країн, як, скажімо, Бангладеш, писало видання «Політіко» ще понад два роки тому. У ЄС до Угорщини вже й так багато зауважень, і зважаючи на це все, там можуть більш прискіпливо поставитися і до угорських паспортів, виданих після 2010 року. А видано їх було, як відомо, понад мільйон, з них біля 100 тисяч – в Україні. Наскільки цей процес взагалі відповідає Шенгенському праву – хоча тут і «на око» зрозуміло, що угода про відкриті кордони всередині ЄС ніяк не передбачала штучного збільшення на мільйон самих громадян ЄС – мають проаналізувати юристи. Та якщо пан Сіярто дуже турбується за долю Шенгенського простору, мовляв, його треба зберегти за всяку ціну, то чому сам собі суперечить і допускає довільний продаж громадянства, паспортів та дозволів на проживання?

Щоб домовитися із Будапештом і водночас не здавати позицій, Києву можна спробувати запросити підтримки у цьому плані у Словаччини, Румунії та навіть Сербії. Але ці країни також мають свої «але»: завдяки часно вжитим словацьким урядом заходів подвійних словацько-угорських громадян вкрай мало, тому тут розуміння шукати вже, напевно, запізно. Румунія сама займається видачею пас-

портів у Молдові, на українській північній Буковині та на Закарпатті, так само як і Сербія видавє громадянство у сербські частині Боснії і Герцеговини. У Хорватії, Словенії та Австрії угорців небагато, це заможніші країни, і проблема так гостро тут не стоїть. Та й Румунія вміє вчасно дорігнути Україні видачею українських паспортів у сепаратистському Придністров'ї на території Молдови.

Угорські лідери Віктор Орбан та Петер Сіярто багато і жорстко виступають проти міграції, проти квот на мігрантів, будують стіну на кордоні із Сербією, ставляться зневажливо до біженців із Сирії та інших країн, охоплених війнами чи іншими пертурбаціями, і цим бережуть, мовляв, «християнську Європу». Та тут же своїми руками цю нелегальну міграцію підтримують, безконтрольно роздаючи «вхідні квитки» до ЄС. Так, з часом «Útlevél» може стати символом не дуже релевантного й цінного, бо можливо, не надто законно отриманого документа. Невже угорські політики готові до такого «пониження статусу»? Невже можуть «дати руку до вогню» за кожного з мільйона нових власників паспортів, що вони є бездоганними співвітчизниками, які прагнуть лише чесно працювати, платити податки, вшановувати культуру, подорожувати у термальні басейни країни чи просто відчувати підтримку з батьківщини? І де та як, до речі, ці нові «подвійні громадянини» повинні платити податки та соціальні внески? І чи довго ще угорський бюджет витримає надання пенсій своїм новим громадянам на основі угоди ще з Радянським Союзом 1963 року?

Очільники Угорщини говорять про захист «традиційних європейських цінностей», але нехтують основною цінністю Європи – відсутністю корупції, уможлививши «продаж громадянства» та отримання хабарів за його отримання. І як інший словесний патріотизм поєднується із багальним «бізнесом на громадянстві»? Чи заради утримання влади можна піти на все, головне, щоб закордонні громадяни Угорщини голосували із вдячності тільки за «Фідес»?

Одна із сотень сторінок в інтернеті, які пропонують сприяння в оформленні угорського громадянства шахрайським способом.

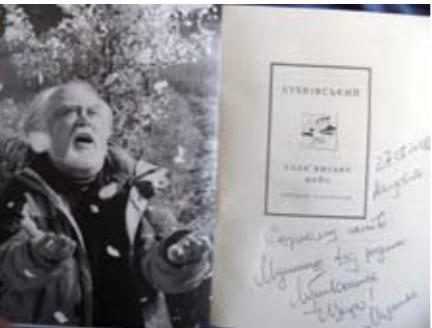
Слов'янське небо

Чеська поезія у посмертній антології Романа Лубківського

ТЕКСТ: Микола МУШИНКА

Роман Лубківський (1941-2015) – поет, перекладач, дипломат та громадсько-політичний діяч. Він належав до найвизначніших діячів України другої половини 20-го та початку 21-го століття. Був членом Національної спілки письменників України, довгорічний голова її львівської організації (1980-1992), заслуженим діячем мистецтв України, лауреатом Державної премії України ім. Т. Шевченка, Літературної премії ім. Павла Тичини, Народним депутатом України, професором Львівського університету тощо.

Життя і діяльність Р. Лубківського була тісно пов'язана з Чехією та Словаччиною. Він був Надзвичайним і Повноважним Послом України у Чехословаччині (1992-1993) та Чеській Республіці (1993-1995). Живо цікавився й літературою та культурою українців Пряшівщини. Його вірші та переклади публікувалися і на сторінках «Дуклі». Чехія вшанувала його Літературною премією ім. Вітеслава Невзала (1984); Словаччина – Премією ім. Павла Орсаґа Гвоздослава (1988). Нещодавно у Києві, в серії «Антологія світової поезії», з'явився доволі об'ємний збірник вибраних перекладів Р. Лубківського віршів із всіх слов'янських мов. Ця антологія охоплює 133 поезії 59 авторів, найбільше – з російської (19 поетів), польської (17), білоруської (14), чеської (10) та словацької (9). Більшість авторів тут представлено одним або двома віршами. Упорядниками цієї оригінальної антології поезій слов'янських народів є сини Романа

Гавела, в літературі більше відомого як драматурга та публіциста. У вірші «Credo» («Вірую») В. Гавел пише:
Хочу бути за кратер своєї доби,
Хай усе, що найглибше, у ній вірує.
І виприскує мною наверх, наверх!
Написати хотів би багато нових.
Цілковито нових одвертих поезій. (с. 338)

Смерть на 75 році життя (2011) не дозволила йому реалізувати цей замір. Цей невеличкий розділ чеської поезії в антології «Слов'янське небо» закінчується віршем Йозефа Петерки «Київське пророцтво» та перекладом фрагменту поеми Іва Одегнала «Пісня про великоморавську сережку», в якій є і такі слова:

На початку

Не був Бог

Але солунські

Брати

Витворили літери

Що твердо стали на ноги.

Науковці сперечаються, чи солунські брати створили кирилицю або глаголицю, та незаперечним є факт, що кирилиця, якою керується і український правопис, вже з 9 століття «твірдо стала на ноги».

Отже, Роман Лубківський і після смерті своїми перекладами популяризує літературу слов'янських народів, включаючи чеську літературу.

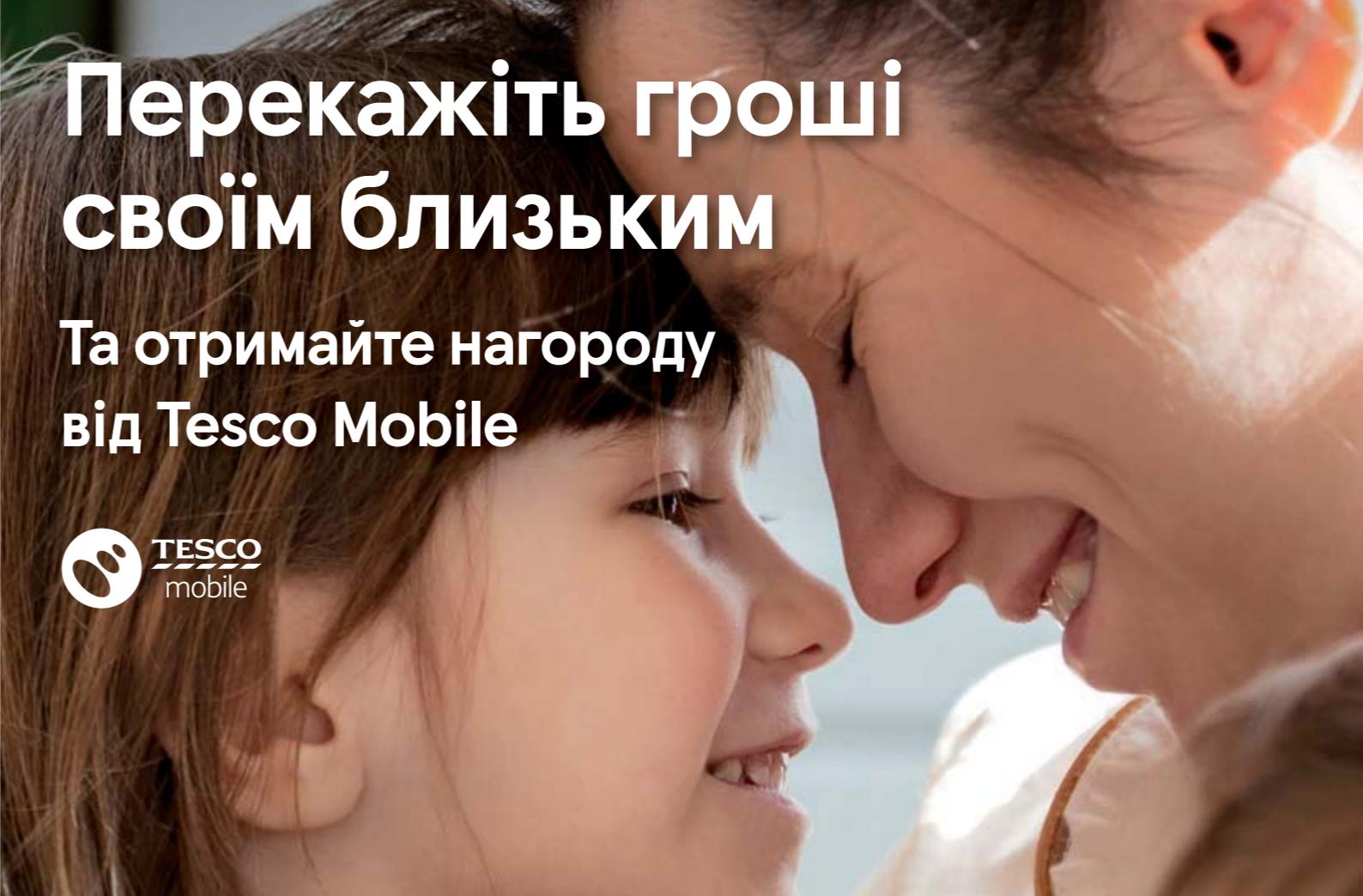
Лубківський Роман. Слов'янське небо. Вибрані переклади. Упорядники: Данило та Маркіян Лубківські. В-во: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, Київ, 2018. 352 с. Придбати можна у інтернет-книгарні видавництва, артикул ab-290 або набравши <http://store.ababahalamaha.com.ua/index.php/slovianske-nebo.html>, ціна: 60 грн.

Пороги – культурно-політичний часопис для українців у Чеській Республіці. Виходить 12 разів на рік. № 9/2018, рік XXVI. Підписано до друку 5 листопада 2018 року. Ел. пошта: porohy@seznam.cz. Інтернет-адреса: www.ukrajinci.cz/ua/casopis-porohy/, реєстрація: МК ЧР/7044. Номер готовували: Богдан Райчинець, Марія Щур («Радіо «Свобода»), Микола Мушинка, Олег Павлів, Ігор Бург, Валерій Майданюк, Ігор Соловій, Олекса Лівінський. Використовуються повідомлення інформагентств та ілюстрації з відкритих джерел. Художнє оформлення та верстка: Тереза Меленова. За достовірність викладених фактів відповідає автор статті. Редакція має право скорочувати матеріали і вправляти мову, не поділяти поглядів автора. Рукописи не повертаються. Часопис друкується із фінансовою допомогою Міністерства культури ЧР. Видає: спільнота «Українська ініціатива в ЧР», ДНМ, Вокелова 3, 12000, Прага 2, ЧР; зареєстрована Міським судом у Празі, номер документа L 6121; контакт: uicr@centrum.cz, info@ukrajinci.cz, www.ukrajinci.cz; тел.: +420221419821; ід. номер: 60448296. Розрахунковий рахунок: 1925774379/0800. **Porohy** – kulturně-politický časopis pro Ukrajince v České republice. Vychází 12-krát ročně. Název je odvozen od ukrajinského «poroh» – říční práh. Č. 9/2018, ročník XXVI. Uzávěrka: 5 listopad 2018. E-mail: porohy@seznam.cz, web: www.ukrajinci.cz/cs/casopis-porohy/, регистраційне число: МК ЧР/7044. Число підтвердження: Bohdan Rajčinec, Marija Ščur (rozhlas RFE/RL), Mikulaš Mušinka, Oleg Pavlív, Ihor Burg, Valerij Majdaňuk, Ihor Solovij, Oleksa Livinsky. Používáme zprávy informačních agentur a ilustrace z otevřených zdrojů. Grafika: Tereza Melenová, www.gd3.cz. Časopis vychází s finanční podporou Ministerstva kultury ČR. Vydává: spolek Ukrajinská Iniciativa v ČR, sp. z. n. L 6121 vedená u Městského soudu v Praze, adresa: DNM, Vokelova 3, 12000, Praha 2, ČR. uicr@centrum.cz, info@ukrajinci.cz. Tel.: +420221419821. IČO: 60448296, číslo účtu: 1925774379/0800.

Перекажіть гроші своїм близьким

Та отримайте нагороду
від Tesco Mobile

За транзакцію більше 7000 чеських крон
ви отримуєте один із додаткових бонусів.

Більше інформації на:
www.itesco.cz/moneygram/ua/

Знижки можуть застосуватися тільки в обраних магазинах Tesco Stores ČR a.s. з 8:00 до 20:00. Акція не поширюється на автозаправні станції Tesco Stores ČR a.s. Акція обмежена в часі до 31. 12. 2018 В одному календарному місяці можна скористатися знижками: Знижка 50% на поповнення рахунку мобільного телефону на суму 300 чеських крон та знижка 50% на інтернет-пакет MAXI 1,5 ГБ максимум два рази на один телефонний номер. 100% знижка на нову SIM-карту від Tesco Mobile може використовуватися всього один раз для кожної дисконточної картки. Знижки не можна комбінувати з іншими акціями від Tesco Mobile. Компанія Tesco Mobile залишає за собою право в будь-який час скасувати ці знижки або замінити їх на інші.

MoneyGram та Globe є зареєстрованими марками компанії MoneyGram. Усі інші торговельні марки є власністю їх відповідних власників. MoneyGram International Limited є авторизованою платіжною організацією, зареєстрованою в Об'єднаному Королівстві під номером 3287157 з місцеперебуванням на 2-му поверхі будинку на вулиці Королеві Вікторії в Лондоні, Лондон EC4V 4AB (UK) та керується Управлінням фінансового контролю. Tesco є агентом MoneyGram International.

50% ЗНИЖКА
на інтернет-пакет
MAXI 1,5 ГБ

Для активації зверніться
до служби підтримки
клієнтів.

50% ЗНИЖКА
на поповнення рахунку мобільного
телефону на 300 чеських крон

100% ЗНИЖКА
на SIM-карту

Перекажіть гроші своїм близьким

Та отримайте нагороду
від Tesco Mobile

За транзакцію більше 7000 чеських крон
ви отримуєте один із додаткових бонусів.

Більше інформації на:
www.itesco.cz/moneygram/ua/

Знижки можуть застосуватися тільки в обраних магазинах Tesco Stores ČR a.s. з 8:00 до 20:00. Акція не поширюється на автозаправні станції Tesco Stores ČR a.s. Акція обмежена в часі до 31.12.2018 В одному календарному місяці можна скористатися знижками: Знижка 50% на поповнення рахунку мобільного телефону на суму 300 чеських крон та знижка 50% на інтернет-пакет MAXI 1,5 ГБ максимум два рази на один телефонний номер. 100% знижка на нову SIM-карту від Tesco Mobile може використовуватися всього один раз дляожної дисконтної картки. Знижки не можна комбінувати з іншими акціями від Tesco Mobile. Компанія Tesco Mobile залишає за собою право в будь-який час скасувати ці знижки або замінити їх на інші.

MoneyGram та Globe є зареєстрованими марками компанії MoneyGram. Усі інші торговельні марки є власністю їх відповідних власників. MoneyGram International Limited є авторизованою платіжною організацією, зареєстрованою в Об'єднаному Королівстві під номером 3287157 з місцеперебуванням на 2-му поверсі будинку на вулиці Королеві Вікторії в Лондоні, Лондон EC4V 4AB (UK) та керується Управлінням фінансового контролю. Tesco є агентом MoneyGram International.

100% ЗНИЖКА
на SIM-карту

9 940675 979991

50% ЗНИЖКА
на поповнення рахунку мобільного
телефону на 300 чеських крон

9 940675 989990

50% ЗНИЖКА
на інтернет-пакет
MAXI 1,5 ГБ

Для активації зверніться
до служби підтримки
клієнтів.

